

Διονύσιος Δ. Βαλαής
Αν. Καθηγητής Τμ. Θεολογίας ΑΠΘ

Ενέργειες της Επισκοπικής Συνόδου της Μητρόπολης
Θεσσαλονίκης επί
προεδρίας Γενναδίου για τη βελτίωση της οικονομικής
κατάστασης
του κλήρου των «Νέων Χωρών»

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει βάσει αρχειακών πηγών τις πρωτοβουλίες που ανέλαβε ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, Πρόεδρος της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης και του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου, για την αντιμετώπιση της κατάστασης φτώχειας στην οποία είχαν περιέλθει οι Αρχιερείς και οι εφημέριοι των «Νέων Χωρών», λόγω άρνησης του ποιμνίου τους να καταβάλλει τις καθιερωμένες υποχρεωτικές έως τότε εισφορές του. Η θεσμική ρύθμιση όμως του σημαντικού αυτού ζητήματος προσέκρουε στην παρελκυστική πολιτική της Ελληνικής Κυβέρνησης και στην επαμφοτερίζουσα στάση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδος. Ωστόσο, κατόπιν των αλληπάλληλων ενεργειών του Γενναδίου η Ελληνική Κυβέρνηση συναίνεσε στη θέσπιση μηνιαίου ισόποσου επιδόματος για όλους τους Μητροπολίτες και μισθού για τους εφημερίους αναλόγως των προσόντων τους, που θα καταβάλλονταν από το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο.

Λέξεις κλειδιά:

Επισκοπική Σύνοδος Θεσσαλονίκης, Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, Νέες Χώρες, οικονομικά κληρικών

Actions of the Episcopal Synod of the Metropolis of Thessalonica during the presidency of Gennadios for improving the

economic situation of the clergy of the "New Lands of Greece"

Abstract

This paper analyzes, based on archival sources, the initiatives taken by the Metropolitan of Thessalonica Gennadios, President of the institutions Episcopal Synod of Thessalonica and Ecclesiastical Episcopal Council, to deal with the poverty, in which Bishops and priests of the "New Lands" had fallen into, because their flock refused to pay the established, mandatory until then, levies. The institutional arrangement of this important issue was contrary to the dilatory policy of the Greek Government and the mixed attitudes of the autocephalous Orthodox Church of Greece. However, after Gennadios' repeated actions, the Greek Government consented to the establishment of a monthly equal allowance for all Bishops and a salary for priests according to their qualifications, paid by the General Church Fund.

Keywords:

Episcopal Synod of Thessalonica, Gennadios Metropolitan of Thessalonica, New Lands of Greece, clergy finances

1. *Συνοπτική αναδρομή στη λειτουργία του θεσμού της Επισκοπικής Συνόδου της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης*

Ο θεσμός της Επαρχιακής ή Επισκοπικής Συνόδου¹ στην εκκλησιαστική διοίκηση είναι αρχαιότατος και ανάγεται στον Β' αι., έχοντας αρχικά ως κύριο έργο της τη χειροτονία των Επισκόπων και την αντιμετώπιση των αιρέσεων. Ειδικότερα, η Επισκοπική Σύνοδος της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης² μαρτυρείται τουλάχιστον από τον ΣΤ' αι.³ και κατά την περίοδο της ακμής της

¹ Ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή τον Παναγιότατο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ. Άνθιμο για την άδεια μελέτης των απαραίτητων για τη μελέτη μου εγγράφων του Ιστορικού Αρχείου της Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καθώς και τον υπεύθυνο του Αρχείου κ. Χρήστο Μουμιδάκη για την πρόθυμη ανταπόκρισή του και τις διευκολύνσεις που μου παρέσχε.

Γενικά για το θεσμό της Επαρχιακής ή Επισκοπικής Συνόδου, βλ. ενδεικτικά: Μάξιμος Μητρ. Σάρδεων, *Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον εν τη Ορθόδοξω Εκκλησία*, Θεσσαλονίκη 1972, 45-50· Β. Σταυρίδης, «Βιβλιογραφία του Συνοδικού θεσμού», *Θεολογία* 52 (1981), 571-609· ο ίδιος, *Ο Συνοδικός θεσμός εις το Οικουμενικόν Πατριαρχείον*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986, 31-65.

² Περισσότερα για τη λειτουργία της Επισκοπικής Συνόδου της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, βλ. Αθ. Αγγελόπουλος, «Η Επισκοπική Σύνοδος της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και η σημασία αυτής σήμερα», *Θεολογία* 48 (1977), 795-824 [αγγλιστί: «The Episcopal Synode of the Metropolis of Thessaloniki and its significance for today», *Balkan Studies* 18 (1977), 381-408]· Β. Σταυρίδης, «Ο Συνοδικός θεσμός εις την Εκκλησίαν Θεσσαλονίκης (ΙΑ'-ΙΕ' αι.)», *Πρακτικά: Χριστιανική Θεσσαλονίκη. Από της εποχής των Κομνηνών μέχρι και της αλώσεως της Θεσσαλονίκης υπό των Οθωμανών (1430), ΚΕ' Δημήτρια, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών - Ιερά Μονή Βλατάδων, 29-31 Οκτ. 1990*, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης του Δήμου Θεσσαλονίκης αρ.10, Θεσσαλονίκη 1992, 45-70. Περίληψη, συνοπτικά σχόλια και δημοσίευση αποσπασμάτων των Πρακτικών των Συνεδριών της κατά την περίοδο 1891-1923, βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (19^{ος}-20^{ος} αιώνας)*, Μακεδονική Βιβλιοθήκη - Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών αρ.80, Θεσσαλονίκη 1994· Αθ. Καραθανάσης, «Η Επισκοπική Σύνοδος Θεσσαλονίκης και ο τελευταίος Κώδικας των Πρακτικών», στο έργο του: *Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά. Θεσσαλονίκη και Μακεδονία - Η Νεότερη Θεσσαλονίκη*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2005, τ.1, 151-165.

³ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 795. Βλ. και Γ. Γκαβαρδίνης, «Διαμάχες Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και Ιεράς Μονής Βλατάδων για τον ιερό Ναό της Παναγίας της Λαοδηγητρίας επί Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γενναδίου (1912-1951)», *Επιστημονική Ημερίδα: «Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης (1912-1951), ΚΕ' Δημήτρια (16 Οκτ. 1990)*, Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης - Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών

περιλάμβανε μέχρι και δώδεκα Επισκοπές,⁴ οι οποίες στα τέλη του ΙΘ΄ αι. περιορίστηκαν σε πέντε: Κίτρους, Καμπανίας, Πολυανής, Αρδαμερίου, Ιερισσού και Αγίου Όρους.⁵ Προεδρευόταν από τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, ο οποίος την συγκαλούσε τακτικώς δύο φορές το χρόνο, κατά τις περιόδους του εορτασμού του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά και του Αγίου Δημητρίου, αλλά και εκτάκτως για τη διευθέτηση επειγόντων ζητημάτων.⁶ Η συμμετοχή των Επισκόπων στις εργασίες της ήταν υποχρεωτική και σε περίπτωση απουσίας τους καλούνταν να δηλώσουν την άποψή τους στα υπό συζήτηση θέματα εξουσιοδοτώντας κάποιον εκ των παρισταμένων συναδέλφων τους. Οι αρμοδιότητες της είχαν τοπικό χαρακτήρα και περιλάμβαναν όλους τους τομείς του βίου των χριστιανικών κοινοτήτων της εδαφικής δικαιοδοσίας της. Αφορούσαν ζητήματα⁷ εκκλησιαστικής διοίκησης, πνευματικής διαποίμανσης, απονομής δικαιοσύνης, ελληνι-

Μελετών – Ιερά Μονή Βλατάδων, Κέντρο Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1992, 196· Αθ. Καραθανάσης – Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 13· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 151.

⁴ Κατά τον ΙΔ΄ αι. η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης περιλάμβανε τις Επισκοπές: Κίτρους ή Πύδνας, Βεροίας, Δραγουβιτίας, Σερβίων, Κασσανδρείας και Ποτιδαίας, Καμπανίας και Καστρίου, Πέτρας, Ερκούλων ή Αρδαμερίου, Ιερισσού και Αγίου Όρους, Λητής, Βαρδαριωτών, Λυκοστομίου και Πλαταμώνος, βλ. Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 796· Αθ. Καραθανάσης – Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 13-14· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 151.

⁵ Στα τέλη του ΙΘ΄ αι. είχαν καταργηθεί οι Επισκοπές Πλαταμώνος (1882) και Πέτρας (1896), βλ. Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 798· Αθ. Καραθανάσης – Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 14· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 151.

⁶ Χαρίλαος Τζώγας, «Εξέλιξις της πόλεως Θεσσαλονίκης. Πνευματική εξέλιξις: Εκκλησία», στο Λεύκωμα: *Θεσσαλονίκη 1912-1962*, Αναμνηστική έκδοσις, εκδ. Σφακιανήκη, Θεσσαλονίκη χ.χ., 204. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 799· Γ. Γκαβαρδίνας, *Διαμάχες*, 196· Αθ. Καραθανάσης – Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 14-15· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 152.

⁷ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 802· Γ. Γκαβαρδίνας, *Διαμάχες*, 196-197· Αθ. Καραθανάσης – Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 15, 19-54· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 153-164.

κής παιδείας και προστασίας του Ελληνισμού από προπαγανδιστικές δράσεις ετερόδοξων μισσιοναρίων αλλά και εθνικιστικών κύκλων όμορων κρατών, ιδίως από τα τέλη του ΙΘ΄ αι. Με τον τρόπο αυτό, μέσω της λειτουργίας του θεσμού της Επισκοπικής Συνόδου, η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης μπορούσε να επιλύει ταχύτατα και εκ του σύνεγγυς τα εκάστοτε αναφυόμενα στην εκκλησιαστική της περιφέρεια προβλήματα, απαλλάσσοντας το Οικουμενικό Πατριαρχείο⁸ από ένα σημαντικό όγκο υποθέσεων, καθότι υπέβαλλε σ' αυτό μόνο τα δισεπίλυτα ζητήματα.

2. Η Επισκοπική Σύνοδος της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης επί προεδρίας Γενναδίου εν μέσω κρίσιμων εθνικών και πολιτικών περιστάσεων

Η μακράιωνη διοικητική και ποιμαντική εμπειρία, που διέθετε η Επισκοπική Σύνοδος της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης, υπήρξε καταλυτική για την αντιμετώπιση των έκτακτων καταστάσεων κρίσης, που εκδηλώθηκαν στην Κεντρική Μακεδονία κατά τις περιόδους των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913), του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου (1914-1918), του εθνικού διχασμού με την εγκατάσταση της Προσωρινής Κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη (1916-1917) και της Μικρασιατικής καταστροφής (1922). Καθοδηγούμενη από τον ικανότατο και δραστήριο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο (1912-1951),⁹ κα-

⁸ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 810· Αθ. Καραθανάσης – Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 17-18· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 152-153.

⁹ Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, κατά κόσμον Γεώργιος Αλεξιάδης, καταγόταν από τη Μεσόπολη της Προύσας (1868), φοίτησε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης και κατά το τελευταίο έτος των σπουδών του χειροτονήθηκε διάκονος (1893). Έδρασε στην Κομοτηνή ως ιεροκήρυκας και διευθυντής σχολείων (1893-1897) και ακολούθως θήτευσε υπογραμματέας και αρχιγραμματέας της Ι. Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Την 1^η Οκτ. 1905 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Λήμνου και μετά σχεδόν επτάχρονη ευδόκιμη ποιμαντορία μετατέθηκε στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης (22 Μαΐου 1912). Είχε μάλλον τη μακροβιότερη αρχιερατική θητεία εκ των ποιμεναρχών της Θεσσαλονίκης, η οποία διήρκεσε μέχρι την αποβίωσή του (1951). Η δράση του

τάφερε να δώσει ικανοποιητικές λύσεις στα ενσκήψαντα από τις καιρικές περιστάσεις ζητήματα και να λάβει σημαντικές πρωτοβουλίες για τη διευθέτηση της εκκρεμότητας της εκκλησιαστικής διοίκησης των «Νέων Χωρών», όπως αποκαλούνταν τότε οι ενσωματωθείσες στο ελληνικό κράτος απελευθερωθείσες περιοχές της Ηπείρου, Μακεδονίας, Δ. Θράκης, Νησιών Β. Αιγαίου και Κρήτης.

Έχοντας υπόψη ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος το υπόμνημα των Μητροπολιτών της Ηπείρου προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο (1 Οκτ. 1913)¹⁰ για την υπαγωγή της περιοχής τους πολιτικώς στο

υπήρξε πλούσια και πολυσχιδής συμμετέχοντας ενεργά στα εθνικά, πολιτικά, εκκλησιαστικά και κοινωνικά δρώμενα της εποχής του. Περισσότερες πληροφορίες βλ. Ανώνυμος, «Εκκλησιαστικά Χρονικά», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τ.36, έτος ΑΒ' (1912), 187-188· Παντελής Ρόκκος, «Εικοσιπενταετία αρχιερατείας 1905-1930», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 14 (1930), 385-395· ο ίδιος, «Η Εικοσιπενταετηρίς της εν Θεσσαλονίκη αρχιερατείας του Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Γενναδίου», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 21 (1937), 197-211, 243-245· ο ίδιος, «Ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 34 (1951), 61-70· Βενέδικτος Αδαμαντιάδης, «Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος (Προυνσαίς Ιεράρχαι)», *Μικρασιατικά Χρονικά* 5 (1952), 38-44· Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 202-208· Στυλ. Παπαδόπουλος, «Γεννάδιος ο Αλεξιάδης (1868-1951), Μητροπολίτης Λήμνου (1905-1912) και είτα Θεσσαλονίκης (1912-1951)», *Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τ.4 (Αθήνα 1964), 291-293· Πρακτικά: *Επιστημονικής Ημερίδας: «Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης (1912-1951), ΚΕ' Δημήτρια (16 Οκτ. 1990)*, Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης - Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών - Ιερά Μονή Βλατάδων, Κέντρο Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1992· Αγαπία Τσατσαρίδου, *Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης και το Ομιλητικό του έργο*, (Μεταπτυχιακή εργασία, Α.Π.Θ.), Κομοτηνή 1998, 10-37· Διον. Βαλαής, «Η δράση του Μητροπολίτη Γενναδίου Αλεξιάδη κατά τον πρώτο χρόνο απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης (1912-1913)», στο έργο του *Εκκλησιαστικά Ανάλεκτα (15^{ος}-20^{ός} αι.)*, Θεσσαλονίκη 2014, 383-438· Θάλεια Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος εκκλησιαστικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης* (Μεταπτυχιακή εργασία, ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 2014, 25-28· Δημ. Παπάξης, «Μητροπολίτες Θεσσαλονίκης διαπνεόμενοι από φιλοπατρία από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα μέχρι την απελευθέρωση του 1912», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* τχ.852 (Ιαν. - Μαρ. 2016), 87-105.

¹⁰ Το υπόμνημα υποβλήθηκε από τους Μητροπολίτες Νικοπόλεως Ιωακείμ, Δρυϊνουπόλεως Βασίλειο, Παραμυθίας Νεόφυτο, Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνα, βλ. Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία των Νέων Χωρών (1912-1928)*, Θεσσαλονίκη 1981, 17-18· Ανδρέας Νανάκης Μητρ. Αρκα-

ελληνικό κράτος και εκκλησιαστικώς στη Μ. Εκκλησία, καθώς και τις σχετικές διαπραγματεύσεις Αθήνας και Φαναρίου περί πλήρους προσάρτησης των «Νέων Χωρών» στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος, ζήτησε την παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριάρχη Γερμανού Ε΄ (11 Δεκ. 1913),¹¹ όπως υποδειχτεί στην Αθήνα η συμμετοχή και Αρχιερέων των «Νέων Χωρών» στη Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή καθώς και η θεσμοθέτηση των απαραίτητων εκκλησιαστικών ρυθμίσεων πριν την έκδοση του σχετικού Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου.

Πράγματι, η συγκροτηθείσα Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή (1914),¹² στην οποία έλαβαν μέρος και τρεις Ιεράρχες των «Νέων Χωρών» (Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, Δράμας Αγαθάγγελος και Πέτρας Τίτος), κατάρτισε Νομοσχέδιο¹³ περί πλήρους ένταξης των «Νέων Χωρών» στην Εκκλησία της Ελλάδος με την κατάργηση των Επισκοπικών Συνόδων των Μητροπόλεων Θεσσαλονίκης και Κρήτης, καθώς και της Πατριαρχικής Εξαρχίας Με-

λοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου, *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» Χανιά, εκδ. Βάνια, Θεσσαλονίκη 2008, 109· Θεοδόσης Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη: Ο πολιτικός λόγος και ρόλος της Εκκλησίας της Ελλάδος (1913-1941)*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, 42· Θ. Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος*, 13· Αθανάσιος Τζιερτζής, «Εκκλησιαστική συνέχεια και ρήξη μετά την προσάρτηση των Νέων Χωρών: Οι θέσεις του Μητροπολίτου Σερρών Αποστόλου Χριστοδούλου (1909-1917) για τις σχέσεις Εκκλησίας - Πολιτείας και η στάση του απέναντι στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Ελλάδος», *Πρακτικά Ε' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών: Συνέχειες και ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014): Οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία (Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτ. 2014)*, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα 2015, τ.Β΄, 102.

¹¹ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 20· Θ. Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη*, 48.

¹² Γεννάδιος Μητρ. Θεσσαλονίκης, *Διάλεξις περί της Εκκλησίας των Νέων Χωρών, γενομένη τη 6^η Νοεμβρίου 1927 εν τω Καταστήματι του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1928, 14-15. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 20· Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, *Εκκλησία, Γένος, Ελληνισμός*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1993, 42· ο ίδιος, *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 58-63· Θ. Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη*, 51-57· Θ. Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος*, 13-15· Αθ. Τζιερτζής, *Εκκλησιαστική συνέχεια και ρήξη*, 102.

¹³ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 20-21.

τσόβου. Ακολούθησε σχετική αλληλογραφία (1914-1915) μεταξύ Αθήνας και Φαναρίου και εστάλησαν υπομνήματα Ιεραρχών των «Νέων Χωρών» στην Κωνσταντινούπολη, με αποτέλεσμα ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γερμανός Ε¹⁴ να αναλάβει πρωτοβουλίες για τη νομοκανονική διευθέτηση της εκχώρησης των «Νέων Χωρών», παρά τη σημαντική εδαφική συρρίκνωση που θα υφίστατο η Μ. Εκκλησία. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και ο αποκλεισμός των Αρχιερέων των «Νέων Χωρών» από την Πατριαρχική Ι. Σύνοδο, που επέβαλε η Οθωμανική Κυβέρνηση.¹⁵ Ως βάση της εκκλησιαστικής αυτής ρύθμισης θα χρησιμοποιούνταν τα κείμενα¹⁶ του Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου του 1850 σχετικά με την αναγνώριση του Αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος και της Πατριαρχικής Πράξης του 1882 περί εκχώρησης των ελεύθερων περιοχών της Θεσσαλίας και Ηπείρου στην Εκκλησία της Ελλάδος. Επειδή όμως εγείρονταν αμφισβητήσεις για την ελληνική κυριαρχία σε ορισμένες περιοχές των «Νέων Χωρών» (Νησιά Β. Αιγαίου, Β. Ήπειρος, Άγιον Όρος) από όμορα κράτη αλλά και από τις Μ. Δυνάμεις, λόγω των γεγονότων του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανέστειλε τις διεργασίες αυτές καθιστώντας γνωστό στην Ελληνική Κυβέρνηση ότι δεν μπορούσε να εκδώσει την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη πριν την επίσημη αποσαφήνιση των εθνικών γεωγραφικών ορίων των εκχωρούμενων περιοχών (19 Ιαν. 1915).¹⁷

Εκτός από την εκκλησιαστική αυτή εκκρεμότητα, η Επισκοπική Σύνοδος Θεσσαλονίκης είχε να αντιμετωπίσει και νέες προκλήσεις. Βρέθηκε στο επίκεντρο των πολιτικών εξελίξεων του ελληνικού διχασμού, καθότι στη Θεσσαλονίκη εγκαταστάθηκε η

¹⁴ Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 207. Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 21-23. Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 110-111.

¹⁵ Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 6-7. Βλ. και Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 207.

¹⁶ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 23-24. Για τα κείμενα του Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου του 1850 και της Πατριαρχικής Πράξης του 1882, βλ. Βαρνάβας Τζωρτζάτος Μητρ. Κίτρους, *Η Καταστατική Νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος από της συστάσεως του Ελληνικού Βασιλείου*, εν Αθήναις 1967, 17-44, 49-51.

¹⁷ Βλ. Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 17. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 25-27.

Προσωρινή Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου (1916-1917).¹⁸ Οι περισσότεροι Ιεράρχες¹⁹ των «Νέων Χωρών» συντάχθηκαν στο πλευρό του, ενώ οι αντιβενιζελικοί κατέφυγαν στην Παλαιά Ελλάδα. Με το ανάθεμα του Βενιζέλου²⁰ στην Αθήνα οι εκκλησιαστικές σχέσεις²¹ των «Νέων Χωρών» και της Ελλάδας οξύνθηκαν ακόμη περισσότερο, με αποτέλεσμα να διακοπούν για κάποιο διάστημα. Ας σημειωθεί πως την ίδια εποχή είχε εξασθενήσει και

¹⁸ Βλ. ενδεικτικά: Ν. Πετσάλης-Διομήδης, *Η Ελλάδα των δύο Κυβερνήσεων 1916-1917*, εκδ. Φιλippότη, Αθήνα 1988· Το συλλογικό τόμο των Π. Πετρίδη, Γ. Νάκου, Γ. Αναστασιάδη, Γ. Χιονίδη, Ε. Χεκίμογλου, Αντ. Σατραζάνη, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη: Η Προσωρινή Κυβέρνηση 1916-1917*, εκδ. Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 1994· Νικ. Ζαχαρόπουλος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη. Το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη στο ιστορικό του πλαίσιο*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, 114-219· Θ. Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος*, 24-25.

¹⁹ Βλ. το Υπόμνημα της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης προς τον Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλο (28 Φεβρ. 1917), στο: Γρηγόριος Παλαμάς 1 (1917), 13-14. Βλ. και Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 204· Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ πηγών αψευδών (1817-1967)*, Αθήναι 1969, τ.1, 681-704· Α. Τσατσαρίδου, *Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης*, 35· Θ. Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη*, 72-74, 92-94.

²⁰ Βλ. ενδεικτικά: Σωφρόνιος πρώην Λεοντοπόλεως, «Ανάθεμα», *Γρηγόριος Παλαμάς 1* (1917), 117-127, 491-492· Χριστοφόρος Κοντογιώργος Ιεροδ., *Τα παρασκήνια του Αναθέματος. Σημαντικάί αποκαλύψεις*, Αθήναι 1917· Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, ο.π., 205· Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος*, τ.1, 671-675· Αθ. Αγγελόπουλος, *Εκκλησιαστική Ιστορία. Η Εκκλησία των Νέων Χωρών*, Θεσσαλονίκη 1991, 34-36· Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, *Εκκλησία, Γένος, Ελληνισμός*, 42-43· ο ίδιος, *Εκκλησία Εθναρχούσα και Εθνική. Μέσα από τη Σύναξη των Πρεσβυτέρων και τον Ιερό Σύνδεσμο της Εκκλησίας της Ελλάδος (1870-1922)*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2002, 173-183· ο ίδιος, «Ελληνορθόδοξη Εκκλησία και Ελευθέριος Βενιζέλος», στο έργο του: *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεώτερα Ιστορικά Β΄*, εκδ. University Studio Press / Έκφραση, Θεσσαλονίκη 2004, 98-100· ο ίδιος, *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 63-76· Νικ. Ζαχαρόπουλος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 229-232· Ν. Σοϊλεντάκης, «Το κύρος του αναθέματος κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου (ανέκδοτα στοιχεία)», *Επιθεώρησις Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου* 48, τχ.4 (2004), 721-741· Θ. Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη*, 76-83.

²¹ Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 7-8. Βλ. και Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 204· Α. Τσατσαρίδου, *Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης*, 36.

η επικοινωνία τους με το Οικουμενικό Πατριαρχείο,²² λόγω των οθωμανικών εμποδίων και της εκκρεμότητας της πατριαρχικής εκλογής μετά την παραίτηση του Γερμανού Ε΄. Στη συνέχεια, με την εδαφική επέκταση του ελληνικού κράτους στις περιοχές της Θράκης και της Μ. Ασίας (Συνθήκη Σεβρών, 1920)²³ προέκυψε νέα εμπλοκή, λόγω των σκέψεων άρσης του Αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος.²⁴ Οι σχέσεις τους αναθερμάνθηκαν από το 1924, οπότε με πρωτοβουλία του Θεσσαλονίκης Γενναδίου²⁵ το Οικουμενικό Πατριαρχείο ζήτησε να πληροφορηθεί τη γνώμη των Ιεραρχών των «Νέων Χωρών» για τη νομοκανονική ρύθμιση του εκκλησιαστικού καθεστώτος των επαρχιών τους. Επακολούθησαν συζητήσεις²⁶ μεταξύ Φαναρίου και Αθήνας, οι οποίες κατέληξαν στην έκδοση της Πατριαρχικής και Συνοδικής Πράξης του 1928,²⁷

²² Βλ. το Υπόμνημα της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης προς τον Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλο (28 Φεβρ. 1917), στο: *Γρηγόριος Παλαμάς* 1 (1917), 11-12. Βλ. και Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 6-7, 21-22.

²³ Βλ. ενδεικτικά: Έφη Αλλαμανή - Κρίσπα Παναγιωτοπούλου, «Η Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920)», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* τ.ΙΕ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1978, 139-144.

²⁴ Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 22-26.

²⁵ Ο.π., 27-29.

²⁶ Ο.π., 31-42. Βλ. και Θ. Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος*, 105-112.

²⁷ Για την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1928, βλ. *Αι Συνοδικαί Εγκύκλιοι, εκδιδόμεναι υπό της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος επί τη 100ή περιόδω των εργασιών αυτής*, εκ του τυπογραφείου της Αποστολικής Διακονίας, Αθήναι 1955, τ.Α΄ (1901-1933), 501-504· Βαρνάβας Τζωρτζάτος Μητρ. Κίτρους, *Η Καταστατική Νομοθεσία*, 52-56· Κων. Βαβούσκος, *Η Νομοκανονική υπόστασις των Μητροπόλεων των Νέων Χωρών*, β΄ έκδοση, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1973· Εμμ. Κωνσταντινίδης, *Η Πατριαρχική και Συνοδική πράξις του 1928 και αι συνέπειαι αυτής, επί τη 50ετηρίδι (1928-1978)*, Αθήναι 1978· ο ίδιος, *Η ανακήρυξις του Αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850) και η θέσις των Μητροπόλεων των «Νέων Χωρών» (1928)*, Αθήναι 1996· Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 28-41· ο ίδιος, *Η Εκκλησία των Νέων Χωρών*, 17-22, 85-87· Μελίτων Καράς Αρχιμ. (νυν Μητρ. Φιλαδελφείας), «Η περί της διοικήσεως των εν ταις Νέαις Χώραις Επαρχιών του Οικουμενικού Πατριαρχείου υπό της Εκκλησίας της Ελλάδος. Πατριαρχική και Συνοδική Πράξις του 1928 και η εφαρμογή αυτής», στο: *Αναφορά εις Μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986*, Γενεύη 1989, τ.Γ΄, 119-172· Μαλαματή Βαλάκου-Θεοδωρούδη,

με την οποία η εκκλησιαστική διοίκησή τους ανατέθηκε επιτροπικώς στην Εκκλησία της Ελλάδος.

3. Το ζήτημα των αρχιερατικών επιδομάτων των «Νέων Χωρών»

Με την ενσωμάτωση των «Νέων Χωρών» στο ελληνικό κράτος τοποθετήθηκαν στις περιοχές τους πολιτικοί διοικητές, οι οποίοι ανέλαβαν την αναδιοργάνωση όλων των τομέων της δημόσιας διοίκησης σύμφωνα με την τότε ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, με συνέπεια να προσβληθούν οι διοικητικές αρμοδιότητες²⁸ που είχαν με το παλιό καθεστώς οι Αρχιερείς σε θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης και παιδείας. Κάποιες απ' αυτές, βεβαίως, διατηρήθηκαν για αρκετό διάστημα ακόμη, όπως λ.χ. στον τομέα της παιδείας, όπου οι πολιτικές αρχές ανέλαβαν την οργάνωση και διοίκηση των σχολείων, τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών και τη μισθοδοσία των εκπαιδευτικών, ενώ η διαχείριση της σχολικής περιουσίας και των κληροδοτημάτων παρέμεινε στην αρμοδιότητα της σχολικής Εφορίας με πρόεδρο τον τοπικό Ιεράρχη.²⁹

Πολιτικές και συνταγματικές πτυχές του καθεστώτος των Νέων Χωρών, Κατερίνη 2003· Ιερόθεος Βλάχος Μητρ. Ναυπάκτου και Αγ. Βλασίου, *Τα Συνοδικά και Πατριαρχικά Κείμενα, Συνοδικός Τόμος του 1850 και Πατριαρχική Πράξη του 1928*, Λεβαδεία 2004· Δημήτριος Κομματάς Μητρ. Σεβαστείας, *Η Πατριαρχική και Συνοδική Πράξις του 1928 παρακωλυομένη τοις όροις. Το επί τη βάσει του Πατριαρχικού και Συνοδικού Αρχείου ιστορικό του αγώνος του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την διατήρηση των δικαιών του επί των Μητροπόλεων του των Νέων Χωρών*, Θεσσαλονίκη 2006· Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, *Η Εκκλησία και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 114-125· Θ. Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη*, 249-251.

²⁸ Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 7.

²⁹ Βλ. τις σχετικές συζητήσεις της Συνέλευσης της Ιεραρχίας των Νέων Χωρών κατά την Η' Συνεδρία (8-5-1917) στο: Σωφρόνιος Ευστρατιάδης πρ. Λεοντοπόλεως, *Πρακτικά της εν Θεσσαλονίκη συγκληθείσης Συνελεύσεως των Ιεραρχών της Ν. Ελλάδος, κελεύσει της Εθνικής Προσωρινής Κυβερνήσεως*, εν Θεσσαλονίκη 1917, 101-103.

Κατόπιν των εξελίξεων αυτών, πολλοί εκ του ορθόδοξου ποιμνίου των «Νέων Χωρών» έπαυσαν να καταβάλλουν τις καθιερωμένες τακτικές εισφορές τους τόσο για τη λειτουργία των σχολείων όσο και για τη μισθοδοσία των Αρχιερέων τους, θεωρώντας ότι αυτές αποτελούσαν πλέον υποχρέωση του Δημόσιου και του Εκκλησιαστικού Ταμείου του ελληνικού κράτους αντιστοίχως. Η δυσάρεστη αυτή για τους Αρχιερείς εξέλιξη τέθηκε από τον Επίσκοπο Αρδαμερίου Ιωακείμ³⁰ στην α' μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης Συνεδρία της Επισκοπικής Συνόδου (8 Μαρ. 1913).³¹ Διεκτραγωδώντας την άθλια οικονομική τους κατάσταση ζήτησε επειγόντως από τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο την υποβολή αιτήματος στον Νομόρχη για πολιτική συνδρομή, ώστε με την παρέμβαση των τοπικών σταθμαρχών να υποχρεωθεί το ποίμνιό τους στην καταβολή της αρχιερατικής εισφοράς.

Παρά τη μικρή ανταπόκρισή της στο αίτημα αυτό, η πολιτική διοίκηση επέδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για τα εκκλησιαστικά και σχολικά οικονομικά. Κατόπιν εντολής του Νομόρχη, ο Δήμαρχος της Θεσσαλονίκης ζήτησε από τον Μητροπολίτη την καταγραφή της παρουσίας³² των ναών και των σχολείων της πόλης. Αναφερόμενος στο θέμα αυτό, ο Γεννάδιος πρότεινε στην Επισκοπική Σύνοδο (30 Μαρ. 1913)³³ την κατάρτιση σχετικών στατιστικών καταλόγων και για τις Επισκοπές,³⁴ ώστε να ενημερω-

³⁰ Βλ. *Κώδικα της Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Πρακτικά Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης* (στο εξής *ΠΕΣΘ*), 190· Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 113. Για τον Επίσκοπο Αρδαμερίου Ιωακείμ, βλ. ενδεικτικά: Απ. Γλαβίνας, «Αρχιερείς της Επισκοπής Αρδαμερίου», *Μακεδονικά* 20 (1980), 26-27, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

³¹ *ΠΕΣΘ* 181-191. Πλήρες το Πρακτικό της Συνεδρίας της 8^{ης} Μαρτίου 1913 δημοσιεύθηκε από Αθ. Καραθανάση - Αρχιμ. Γεώργιο Τριανταφυλλίδη, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 52, 104-114. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης, *Επισκοπική Σύνοδος*, 163.

³² *ΠΕΣΘ* 195.

³³ Ο.π., 192-198. Απόσπασμα του Πρακτικού της Συνεδρίας της 30^{ης} Μαρ. 1913 δημοσιεύθηκε από Αθ. Καραθανάση - Αρχιμ. Γεώργιο Τριανταφυλλίδη, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 52, 114-115. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163.

³⁴ *ΠΕΣΘ* 195-196. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης, «Η πρώτη δωδεκαετία, εν μέσω θυέλλης, της αρχιερατείας του Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γενναδίου

θεί πλήρως η Ελληνική Κυβέρνηση για την εκκλησιαστική και σχολική περιουσία της ευρύτερης επικράτειας της Μητροπόλης Θεσσαλονίκης.

Ανταποκρινόμενοι, ακολούθως, σε νέα νομαρχιακή εντολή³⁵ για την υποβολή καταλόγου με τα αρχιερατικά τους έσοδα, οι Ιεράρχες της Επισκοπικής Συνόδου (Συνεδρία 25^{ης} Οκτ. 1913)³⁶ αποφάσισαν την κατάρτιση κοινού κατάστιχου εσόδων,³⁷ προσβλέποντας στην κυβερνητική μέριμνα για την ανακούφιση της δεινής οικονομικής τους κατάστασης.

Για το σκοπό αυτό, συντάχθηκε επιστολή προς την Ελληνική Κυβέρνηση, που εγκρίθηκε στη Συνεδρία της 28^{ης} Οκτ. 1913.³⁸ Σύμφωνα με αυτή, η καθορισμένη από τους Εθνικούς Κανονισμούς³⁹ ετήσια αρχιερατική επιχορήγηση στον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης ανερχόταν στα 92.500 γρόσια, στον Επίσκοπο Κίτρους στα 30.000, στον Πολυανή στα 50.000, στον Καμπανιάς στα 60.000, στον Αρδαμερίου στα 30.000 και στον Επίσκοπο Ιερισσού και Αγίου Όρους στα 30.000 γρόσια. Λόγω των ιστορικών περιστάσεων όμως οι Αρχιερείς⁴⁰ εισέπρατταν λιγότερα από τα αναφερθέντα ποσά, ενώ τα τυχερά τους ήταν πενιχρά εξαιτίας του ολιγάριθμου και φτωχού ποιμνίου τους. Για το λόγο αυτό, ζητούσαν ομοφώνως από την Ελληνική Κυβέρνηση την αλλαγή του συστήματος της αρχιερατικής επιχορήγησης με την καταβολή

Αλεξιάδου (1912-1924)», στο: *Θεσσαλονίκη και Μακεδονικά: Θεσσαλονίκη και Μακεδονία - Η Νεότερη Θεσσαλονίκη*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2005, τ.1, 169 (βλ. την α' δημοσίευση του άρθρου στο: *Επιστημονική Ημερίδα: «Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης (1912-1951), ΚΕ' Δημήτρια (16 Οκτωβρίου 1990), Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Ιερά Μονή Βλατάδων*, εκδ. Κέντρου Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1992, 153-163).

³⁵ ΠΕΣΘ 208.

³⁶ Ο.π., 206-208. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης - Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 52, 67.

³⁷ ΠΕΣΘ 208.

³⁸ ΠΕΣΘ 209-213. Αθ. Καραθανάσης - Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 52, 67. Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163. Βλ. και Παράρτημα της παρούσας μελέτης έγγραφο 1.

³⁹ ΠΕΣΘ 210. Βλ. και Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, *Εκκλησία, Γένος, Ελληνισμός*, 172-174.

⁴⁰ ΠΕΣΘ 210.

τουλάχιστον ισόποσου κυβερνητικού επιδόματος,⁴¹ ελπίζοντας στην αναγνώριση των υπηρεσιών τους και των οικονομικών αναγκών τους.

Η επιστολή στάλθηκε στον Γενικό Διοικητή της Μακεδονίας και αντίγραφό της επιδόθηκε στον Υπουργό των Εξωτερικών Δ. Πανά (Νοέμ. 1913).⁴² Ενημερώθηκε, επίσης, προφορικά από τον Θεσσαλονίκης Γεννάδιο και ο Πρόεδρος της Ελληνικής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλος,⁴³ κατά τη διέλευσή του από τη Θεσσαλονίκη, ο οποίος υποσχέθηκε τη μελέτη του θέματος. Απάντηση ωστόσο δεν υπήρξε, γι' αυτό ο Γεννάδιος, επαναφέροντας στην Επισκοπική Σύνοδο (4 Μαρ. 1914)⁴⁴ το ζήτημα της μη καταβολής της αρχιερατικής εισφοράς από το ποίμνιό τους, πρότεινε την αποστολή σχετικής επιστολής στον Ελ. Βενιζέλο,⁴⁵ στην οποία θα τονιζόταν η αναγκαιότητα της επείγουσας ρύθμισης του υποβληθέντος αιτήματός τους.

Ακολούθησαν προσωπικά υπομνήματα των Ιεραρχών της Επισκοπικής Συνόδου προς την Ελληνική Κυβέρνηση, σχετικά με την επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης μετά την απελευθέρωση, καθώς και σχετικές ενέργειες του Θεσσαλονίκης Γενναδίου στην Αθήνα, χωρίς όμως κάποιο θετικό αποτέλεσμα.⁴⁶ Το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο⁴⁷ αρνήθηκε την καταβολή αρχιερατικού επιδόματος πριν την εκκλησιαστική προσάρτηση των «Νέων Χωρών», ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση⁴⁸ υποσχέθηκε τη συνέχιση της οικονομικής στήριξης μόνο των εμπερίστατων Αρχιερέων, μεταξύ των οποίων συγκαταλεγόταν και ο Επίσκοπος Πολυανής.

⁴¹ Ο.π., 210-211.

⁴² Ο.π., 219.

⁴³ Ο.π.

⁴⁴ ΠΕΣΘ 218-219. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης – Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 52, 67· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163. Απόσπασμα του Πρακτικού βλ. Παράρτημα της παρούσας μελέτης έγγραφο 2.

⁴⁵ ΠΕΣΘ 219.

⁴⁶ Ο.π., 221-222.

⁴⁷ Ο.π., 222. Για τη σύσταση και λειτουργία του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου βλ. το Νόμο 3414 / 16-11-1909 (ΦΕΚ 270 / 19-11-1909).

⁴⁸ ΠΕΣΘ 222.

Η αισθητή όμως μείωση των εσόδων των Ιεραρχών δεν οφειλόταν μόνο στη μη καταβολή της αρχιερατικής εισφοράς από το ποίμνιό τους, αλλά και στην κατάργηση της δικαστικής και συμβολαιογραφικής αρμοδιότητάς τους, που τους απέφερε σημαντικές προσόδους.⁴⁹ Η κατάσταση αυτή συζητήθηκε στην Επισκοπική Σύνοδο (27 Οκτ. 1914)⁵⁰ και εξουσιοδοτήθηκε ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος να μεταβεί και πάλι στην Αθήνα, προκειμένου να ενημερώσει εκτενώς τον Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβέρνησης⁵¹ επιδίδοντας συνάμα και σχετικό υπόμνημα.

Κατόπιν των ενεργειών τους αυτών και σχετικών υπομνημάτων λοιπών Ιεραρχών των «Νέων Χωρών», η Κυβέρνηση αποφάσισε τελικά με το Νόμο 588 (31 Δεκ. 1914)⁵² την επέκταση της εφαρμογής του Νόμου ΓΥΙΔ΄ περί Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου και στις «Νέες Χώρες». Σύμφωνα με αυτόν, καταργήθηκαν η προβλεπόμενη από τους Εθνικούς Κανονισμούς αρχιερατική επιχορήγηση, τα εμβαστίκια των ιερέων και άλλες αποδοχές τους, με εξαίρεση τα τυχερά από τις ιεροπραξίες τους και τα αναφερόμενα στο άρθρο ιστ΄ του Νόμου Σ΄ (9-7-1852)⁵³ δικαιώματά τους. Αντί εκείνων ορίστηκε η καταβολή ετήσιου αρχιερατικού επιδόματος από την 1^η Ιαν. 1915 ως ακολούθως: 5.000 δραχ. για τους Μητροπολίτες, πλην των Μητροπολιτών Θεσσαλονίκης και Κρήτης που θα λάμβαναν 6.000 δραχ., 4.000 για τους Επισκόπους, πλην των Επισκόπων Κρήτης που θα λάμβαναν 4.800 δραχ., και 2.400 για τους τιτουλάριους Επισκόπους. Με βάση τη ρύθμιση αυτή, το Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο απαντώντας σε

⁴⁹ Ο.π. Βλ. και Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 134.

⁵⁰ ΠΕΣΘ 221-224· Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 52, 68· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163. Απόσπασμα του Πρακτικού, βλ. Παράρτημα της παρούσας μελέτης έγγραφο 3.

⁵¹ ΠΕΣΘ 222.

⁵² Βλ. ΦΕΚ 24 (19-1-1915), άρθρο 1.

⁵³ Σύμφωνα με το άρθρο ιστ΄ του Νόμου Σ΄ (9-7-1852), το ετήσιο επίδομα των Αρχιερέων ανερχόταν, από την 1^η Ιαν. 1853, στις 6.000 δραχ. για τους Μητροπολίτες, 5.000 για τους Αρχιεπισκόπους και 4.000 δραχ. για τους Επισκόπους. Επιπλέον οι Αρχιερείς εισέπρατταν από τα κανονικά δικαιώματά τους 3 δραχ. από την έκδοση άδειας γάμου, διαζυγίου και επιτιμίου. Βλ. Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, *Εκκλησία, Γένος, Ελληνισμός*, 128-129.

ερωτήματα του Γραφείου της Εισαγγελίας Εφετών ανέφερε ότι οι μηνιαίες αποδοχές⁵⁴ των Μητροπολιτών ανέρχονταν στις 416,65 δρχ. και των Επισκόπων στις 300 δρχ. (αντί 333,33), χωρίς να υπολογίζονται τα καθιερωμένα δικαιώματά τους (τυχερά) από τις ιεροπραξίες, τις χειροτονίες και τις άδειες γάμου (5-10 δρχ. εκάστη).

Το ύψος όμως του επιδόματος αυτού δεν ικανοποίησε τους Αρχιερείς των «Νέων Χωρών», γι' αυτό ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος επέδωσε στο μέλος της Προσωρινής Κυβέρνησης Αντιναύαρχο Π. Κουντουριώτη,⁵⁵ ο οποίος τον είχε επισκεφθεί από ενδιαφέρον για την κλονισθείσα υγεία του, αντίγραφο του άρθρου 56 του Σχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής του 1915,⁵⁶ με την παράκληση να εγκριθεί από την Κυβέρνηση. Σύμφωνα με αυτό, οριζόταν η παροχή μηνιαίου επιδόματος από το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο σε όλους τους Μητροπολίτες και Επισκόπους 700 δρχ. και για τους τιτουλάρχους Επισκόπους 300 δρχ., ενώ για τους Μητροπολίτες Αθηνών και Θεσσαλονίκης οριζόνταν επιπλέον ως μηνιαία έξοδα παράστασης 800 δρχ. για τον πρώτο και 500 δρχ. για τον δεύτερο. Πληροφορούμενος ο Γεννάδιος από τον αξιωματούχο επισκέπτη του ότι το οικονομικό αίτημα των Αρχιερέων είχε χαρακτηριστεί ως εύλογο από το Υπουργικό Συμβούλιο,⁵⁷ ζήτησε λίγο αργότερα από τον ίδιο τον Πρόεδρο Ελ. Βενιζέλο να πληροφορηθεί για την έκβασή του, λαμβάνοντας την απάντηση: «Ἦδη ἀπεφασίσθη ἡ αὐξησης τοῦ ἐπιδόματος τῶν Ἀρχιερέων. Ἀλλ' ἐπειδὴ διετυπώθησαν ἀξιώσεις δίκαιαι παρὰ τοῦ διδασκαλικοῦ καὶ δικαστικοῦ κόσμου περὶ αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ αὐτῶν, θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ζήτημα κατὰ

⁵⁴ Βλ. «Απαντήσεις εἰς τὰς υποβληθείσας εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦ Εκκλ. Αρχιερ. Συμβουλίου ἐρωτήσεις ὑπὸ τοῦ Γραφείου τῆς Εἰσαγγελίας Εφετῶν», στο: *Σύλλογὴ Νόμων καὶ Εγκυκλίων σχετικῶν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῶν Νέων Χωρῶν*, Θεσσαλονίκη 1921, τχ.Β', 39. Βλ. καὶ ΠΕΣΘ 227· Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Ἡ Επισκοπικὴ Σύνοδος*, 117.

⁵⁵ ΠΕΣΘ 228· Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Ἡ Επισκοπικὴ Σύνοδος*, 117.

⁵⁶ ΠΕΣΘ 228. Βλ. καὶ Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος*, τ.1, 648. Εκτὸς ἀπὸ τὰ δικαιώματα τῶν ιεροπραξιῶν οἱ Αρχιερεῖς θὰ εἰσέπρατταν ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ ἀδείας γάμου 5 δρχ., διαζυγίου 10 καὶ ἐπιτιμίου 5 δρχ.

⁵⁷ ΠΕΣΘ 228.

*τὴν μελέτην τοῦ καταρτιζομένου προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους. Καὶ ἂν μὲν οὗτος ἐπιτρέπη τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐπιδόματος, θὰ ἐκδοθῇ διάταγμα κανονίζον τὴν αὐξήσιν, ἄλλως θὰ ἐξοικονομηθῇ τὸ πρᾶγμα κατ' ἄλλον τρόπον».*⁵⁸

Αντιλαμβανόμενος ο Γεννάδιος τις αντιρρήσεις του Βενιζέλου σχετικά με την αύξηση και την εξίσωση⁵⁹ των μητροπολιτικών και επισκοπικών επιδομάτων, εισηγήθηκε, σε περίπτωση αδυναμίας του Δημόσιου ή του Εκκλησιαστικού Ταμείου, το πρόσθετο ποσό να καταβάλλεται από τα ταμεία των ναών⁶⁰ ως έξοδα παράστασης, όπως γινόταν στη Θεσσαλονίκη. Η πρότασή του χαρακτηρίστηκε ως συζητήσιμη από τον Βενιζέλο,⁶¹ ο οποίος όμως εξέφρασε τους φόβους του για τυχόν αντιδράσεις, ιδίως των μικρών Κοινοτήτων.

Το ζήτημα της διάκρισης των αρχιερατικών επιδομάτων σε μητροπολιτικά και επισκοπικά απασχόλησε την Επισκοπική Σύνοδο (α' Συνεδρία, 27 Φεβρ. 1917),⁶² η οποία συγκλήθηκε ύστερα από διακοπή δυόμισι ετών⁶³ εξαιτίας της ασθένειας του Γενναδίου, των κρίσιμων γεγονότων του Α' Παγκόσμιου πολέμου για την εθνική αποκατάσταση και της έλλειψης επειγόντων θεμάτων. Με πρόταση του Επισκόπου Καμπανίας Διοδώρου⁶⁴ αποφασίστηκε να σταλεί επιτροπή στον Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλο, προκειμένου να του εκθέσει την αδικία που γινόταν εις βάρος των Επισκόπων της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης ως προς το αρχιερατικό επίδομα. Ήδη, την προηγούμενη ημέρα, εκείνος είχε ενημερωθεί ακροθιγώς για το ζήτημα αυτό

⁵⁸ Ο.π.

⁵⁹ Ο.π. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης - Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 117-118.

⁶⁰ ΠΕΣΘ 228.

⁶¹ Ο.π.

⁶² Ο.π., 224-231. Απόσπασμα του Πρακτικού της Συνεδρίας της 27^{ης} Φεβρ. 1917 δημοσιεύθηκε από Αθ. Καραθανάση - Αρχμ. Γεώργιο Τριανταφυλλίδη, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53, 68, 115-119. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163.

⁶³ ΠΕΣΘ 225.

⁶⁴ Ο.π., 228.

από τον Θεσσαλονίκης Γεννάδιο⁶⁵ κατά τη συνάντησή τους μετά τη θ. Λειτουργία του εορτασμού του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά.⁶⁶ Για το σκοπό αυτό θα υποβαλλόταν και σχετικό υπόμνημα, στο οποίο ο Πολυανής Φώτιος⁶⁷ ζήτησε εκτός από το αίτημα της εξίσωσης των αρχιερατικών επιδομάτων να τονιστεί και η ανάγκη επίδειξης ιδιαίτερης κυβερνητικής μέριμνας προς το πρόσωπό του, διότι τα περισσότερα χωριά της επαρχίας του είχαν καταστραφεί και ερημωθεί. Ας σημειωθεί παρεκβατικά πως η αισθητή πληθυσμιακή μείωση του ποιμνίου της επαρχίας του απασχόλησε και αργότερα την Επισκοπική Σύνοδο (6 Μαρ. 1923),⁶⁸ η οποία ενέκρινε επιστολή του Θεσσαλονίκης Γενναδίου προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο (5 Μαρ. 1923)⁶⁹ με αίτημα την οικονομική αποζημίωσή του. Όπως προκύπτει απ' αυτή, τα εδάφη -που μετά τους Βαλκανικούς πολέμους είχαν επιδικαστεί στο Ηνωμένο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων- εκχωρήθηκαν εκκλησιαστικώς με τη συναίνεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου (18 Μαρ. 1920 και 19 Φεβρ. 1922)⁷⁰ στην Εκκλησία της Σερβίας, η οποία ανέλαβε την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης στους θιγόμενους Ιεράρχες. Δικαιούχος μεταξύ αυτών ήταν και ο Επίσκοπος Πολυανής,⁷¹ διότι η έδρα της Επισκο-

⁶⁵ Ο.π., 229. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης - Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 118-119.

⁶⁶ ΠΕΣΘ 225-226, 229.

⁶⁷ Ο.π., 229. Για το βίο και τη δράση του Επισκόπου Πολυανής Φωτίου Παγιώτα, βλ. Αθ. Αγγελόπουλος, «Ο Ελληνισμός Δοϊράνης και ο Επίσκοπος Πολυανής Φώτιος Παγιώτας 1907-1928», *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.* 25 (1980), 483-523.

⁶⁸ ΠΕΣΘ 276-281. Περίληψη βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53, 70· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163-164.

⁶⁹ ΠΕΣΘ 279. Βλ. την Επιστολή στο Παράρτημα της παρούσας μελέτης έγγραφο 7.

⁷⁰ Για την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη εκκλησιαστικής χειραφέτησης των περιοχών που είχαν περιέλθει στο Σερβικό κράτος (18 Μαρ. 1920), βλ. *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 4 (1920), 602-603. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, «Το εκκλησιαστικόν καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα», *Μακεδονικά* 15 (1975), 29-31.

⁷¹ ΠΕΣΘ 279. Βλ. την Επιστολή στο Παράρτημα της παρούσας μελέτης έγγραφο 7.

πής του Δοϊράνη⁷² με τα γύρω χωριά της είχαν περιέλθει στη Σερβία. Επιπροσθέτως, παρά την εγκατάσταση στο υπόλοιπο τμήμα της ερημωθείσας επαρχίας του προσφύγων Ελλήνων, ελάχιστα εκκλησιαστικά δικαιώματα μπορούσε να εισπράξει λόγω της έσχατης πενίας τους.

Συμφωνώντας με την παραπάνω πρόταση της υποβολής υπομνήματος ο Επίσκοπος Αρδαμερίου Ιωακείμ⁷³ παρατήρησε ότι η Κυβέρνηση θα μπορούσε να προβεί στην άρση της εις βάρος τους αδικίας, αν πληροφορούνταν τα ακριβή στοιχεία της οικονομικής κατάστασής τους και του πληθυσμού των επαρχιών τους. Κατόπιν και της σύμφωνης γνώμης του Θεσσαλονίκης Γενναδίου⁷⁴ -ο οποίος, αν και δεν θιγόταν προσωπικά, υπερασπιζόταν με σθένος την εξίσωση των αρχιερατικών επιδομάτων- ανατέθηκε η σύνταξη του υπομνήματος στον Επίσκοπο Πολυανής Φώτιο.⁷⁵

Το συνταχθέν υπόμνημα⁷⁶ αναγνώσθηκε κατά τη β' Συνεδρία της ίδιας ημέρας (28 Φεβρ. 1917)⁷⁷ και αφού υπέστη κάποιες τροποποιήσεις ανατέθηκε στους Επισκόπους Καμπανίας Διόδωρο και Αρδαμερίου Ιωακείμ να το επιδώσουν στον Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλο. Αυτό αναφερόταν στη δεινή οικονομική κατάσταση των Αρχιερέων των «Νέων Χωρών»,⁷⁸ ιδίως των Επισκόπων, μετά την απελευθέρωση των επαρχιών τους και την εφαρμογή του Νόμου 588 / 31-12-1914 περί αρχιερατικών επιδομάτων, που καθιστούσε αναγκαία την κυβερνητική μέριμνα για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσής τους ανάλογης του αρχιερατικού αξιώματος και των πολλαπλών υποχρεώσεών τους. Για το λόγο αυτό εισηγούνταν την ψήφιση

⁷² Βλ. Εφ. *Μακεδονία* (30-7-1913), 3.

⁷³ ΠΕΣΘ 229. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 118-119.

⁷⁴ ΠΕΣΘ 229.

⁷⁵ Ο.π.

⁷⁶ Ο.π., 238.

⁷⁷ Ο.π., 232-240. Απόσπασμα του Πρακτικού δημοσιεύθηκε από Αθ. Καραθανάση - Αρχιμ. Γεώργιο Τριανταφυλλίδη, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53, 68, 121-127· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163. Βλ. την Επιστολή στο Παράρτημα της παρούσας μελέτης έγγραφο 4.

⁷⁸ ΠΕΣΘ 238.

του σχετικού άρθρου του Νομοσχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής, που όριζε μηνιαίο επίδομα⁷⁹ αδιακρίτως για όλους τους Αρχιερείς ύψους 700 δραχ.

Πληροφορούμενοι τις προθέσεις του Ελ. Βενιζέλου για μισθολογική υποβάθμιση⁸⁰ των Επισκόπων έναντι των Μητροπολιτών, οι Αρχιερείς της Επισκοπικής Συνόδου,⁸¹ -Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, Κίτρους Παρθένιος,⁸² Καμπανίας Διόδωρος, Πολυανής Φώτιος και Αρδαμερίου Ιωακείμ- εξέφρασαν την έντονη αγωνία και δυσαρέσκειά τους. Με νέο υπόμνημά τους επισήμαναν τις πολλαπλές υπηρεσίες τους προς την Εκκλησία και το Έθνος, τις ίδιες υπηρεσιακές υποχρεώσεις τους με τους Μητροπολίτες, αλλά και την άθλια οικονομική κατάστασή τους λόγω των ελάχιστων εσόδων τους, που δεν τους επέτρεπαν τη μισθοδοσία ακόμης και ενός υπαλλήλου.⁸³ Προκειμένου να καταστεί πιο σαφής η δεινή θέση τους, σημείωσαν και τον πληθυσμό⁸⁴ των επαρχιών τους, ως ακολούθως: (α) η Επισκοπή Κίτρους περιλάμβανε 38 χωριά με 25.000 χριστιανούς, τα περισσότερα όμως ήταν τσιφλίκια και νομαδικά, (β) η Επισκοπή Καμπανίας απαρτιζόταν από 34 χωριά με 12.000 πληθυσμό, εκ των οποίων τα 2/3 ήταν κολίγοι, (γ) η Επισκοπή Αρδαμερίου είχε 17 χωριά με πληθυσμό 14.000, εκ των οποίων πολλοί είχαν μεταναστεύσει για βιοπορι-

⁷⁹ Ο.π.

⁸⁰ Ο.π., 239. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης, *Η πρώτη δωδεκαετία*, 170.

⁸¹ Πληροφορίες για την εκλογή των μνημονευόμενων Ιεραρχών της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης, βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 19-34 και στις περιλήψεις των εγγράφων Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 153-156· Μητρ. Ανδρέας Νανάκης, «Αρχιερατικές εκλογές στην Επισκοπική Σύνοδο Θεσσαλονίκης από τον Κώδικα της Συνόδου (1891-1923)», στο έργο του: *Οικουμενικού Πατριαρχείου Νεώτερα Ιστορικά Α΄*, εκδ. University Studio Press / Έκφραση, Θεσσαλονίκη 2000, 139-166.

⁸² Για το βίο και τη δράση του Επισκόπου Κίτρους Παρθενίου Βαρδάκα, βλ. Απ. Γλαβίνας, «Επίσκοποι Κίτρους κατά την Τουρκοκρατία επί τη βάσει των πηγών», *Μακεδονικά* 18 (1978), 90· Παν. Τζουμέρκας, *Ο Επίσκοπος Κίτρους Παρθένιος Βαρδάκας 1904-1933. Ο βίος και η δράση του* (διδ. διατριβή Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη 2004.

⁸³ ΠΕΣΘ 239.

⁸⁴ Ο.π., βλ. την Επιστολή στο Παράρτημα της παρούσας μελέτης, έγγραφο 4.

στικούς λόγους εξαιτίας του ορεινού και άγονου εδάφους, (δ) η Επισκοπή Ιερισσού περιλάμβανε 9 χωριά με 10.000 χριστιανικό πληθυσμό, και (ε) η Επισκοπή Πολυανής είχε υποστεί μεγάλες καταστροφές και σημαντική πληθυσμιακή μείωση εξαιτίας των πολέμων. Λόγω της κατάστασης αυτής δήλωναν, σε περίπτωση μη ικανοποίησης του αιτήματός τους, την αποφασιστικότητά τους για τη συνέχιση του αγώνα τους με κάθε νόμιμη ενέργεια μέχρι τη δικαίωσή τους.⁸⁵

Ενώ η επίδοση του υπομνήματος αυτού είχε ανατεθεί στους Επισκόπους Καμπανίας Διόδωρο και Αρδαμερίου Ιωακείμ, αποφασίστηκε στη Συνεδρία της 1^{ης} Μαρ. 1917,⁸⁶ κατόπιν πρότασης του Θεσσαλονίκης Γενναδίου,⁸⁷ να μεταβούν εν σώματι όλοι οι Αρχιερείς στον Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλο και στον Υπουργό Εκκλησιαστικών και Παιδείας Γ. Αβέρωφ, συνδυάζοντας με τον τρόπο αυτό την επίσημη επίσκεψη που όφειλαν στην Κυβέρνηση. Εκτός από το υπόμνημα για τα αρχιερατικά επιδόματα θα κατέθεταν εγγράφως και το προσυμφωνημένο αίτημά τους για τη σύγκληση της Ιεραρχίας των «Νέων Χωρών». Προκειμένου να ενισχυθεί το οικονομικό τους αίτημα, προτάθηκε από τον Πολυανής Φώτιο⁸⁸ η υποβολή του ίδιου αιτήματος και από τους Επισκόπους της Μητρόπολης Κρήτης. Για την παρότρυνσή τους εξουσιοδοτήθηκε να ενεργήσει δεότως ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος.⁸⁹

Πράγματι, ο Γεννάδιος συνέταξε επιστολή⁹⁰ προς τους Επισκόπους της Κρήτης, το περιεχόμενο της οποίας εγκρίθηκε συνοδικώς την επόμενη ημέρα (2 Μαρ. 1917).⁹¹ Αυτή αναφερόταν στις

⁸⁵ Ο.π., 239-240.

⁸⁶ Ο.π., 240-244. Περίληψη βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53, 68· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163.

⁸⁷ ΠΕΣΘ 240-241.

⁸⁸ Ο.π., 241.

⁸⁹ Ο.π.

⁹⁰ Ο.π., 244. Βλ. σχέδιο της Επιστολής στο Παράρτημα της παρούσας μελέτης, έγγραφο 5.

⁹¹ Ο.π., 244-246. Περίληψη βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53, 69· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163.

προθέσεις της Προσωρινής Κυβέρνησης⁹² να προβεί στην αύξηση των αρχιερατικών επιδομάτων κάνοντας όμως διάκριση εις βάρος των Επισκόπων, μη λαμβάνοντας υπόψη το σχετικό άρθρο του Νομοσχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής περί ισόποσης επιχορήγησης και το περί δικαίου αίσθημα των Επισκόπων που διαμαρτύρονταν για άνιση μεταχείριση, αφού είχαν τις ίδιες υπηρεσιακές υποχρεώσεις με τους Μητροπολίτες. Ο Γεννάδιος ενημέρωσε τους Επισκόπους της Κρήτης⁹³ για το διάβημά τους προς την Κυβέρνηση με σκοπό την εξίσωση του μισθού όλων των Ιεραρχών και τους παρότρυνε να το ενισχύσουν επείγοντως είτε με κοινό υπόμνημά τους είτε με προσωπικές επιστολές τους και τηλεγραφήματα. Εκφράζοντας το σθεναρό αγωνιστικό φρόνημα των Επισκόπων της Μητρόπολής του δήλωνε ότι σε περίπτωση μη ικανοποίησης του αιτήματός τους δεν θα έπαυαν να διακηρύττουν την εις βάρος τους αδικία και να ενεργούν αρμοδίως για τη δικαίωσή τους.⁹⁴

Οι Επίσκοποι της Κρήτης⁹⁵ ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμά του και υπέβαλαν σχετικό υπόμνημα στην Κυβέρνηση. Με τηλεγραφήματά τους, που αναγνώστηκαν στην Επισκοπική Σύνοδο Θεσσαλονίκης (14 Απρ. 1917),⁹⁶ εξέφρασαν τις ευχαριστίες τους για την πρωτοβουλία τους αυτή και δήλωσαν την απόλυτη συμφωνία τους για την αύξηση και εξίσωση των αρχιερατικών επιδομάτων. Μολαταύτα, παρά τα διαβήματά τους αυτά και τη θετική εισήγηση του Υπουργού Εκκλησιαστικών και Παιδείας Γ. Αβέρωφ, το αίτημά τους προσέκρουε στην άποψη του Ελ Βενιζέλου περί διαβάθμισης του αρχιερατικού επιδόματος.⁹⁷ Ήδη το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών είχε υποβάλει δύο σχέδια,⁹⁸ εκ των οποίων το πρώτο όριζε ισόποσο επίδομα 700 δρχ., και το δεύτερο 600 δρχ., για τους Μητροπολίτες και 500 δρχ. για τους

⁹² ΠΕΣΘ 244.

⁹³ Ο.π., 245.

⁹⁴ Ο.π.

⁹⁵ Ο.π., 248.

⁹⁶ Ο.π., 247-250. Περίληψη βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163.

⁹⁷ ΠΕΣΘ 248-249.

⁹⁸ Ο.π., 249.

Επισκόπους. Πληροφορούμενος ο Γεννάδιος τις προθέσεις του Ελ. Βενιζέλου για έγκριση του δεύτερου σχεδίου, πρότεινε στην Επισκοπική Σύνοδο, κατά την προηγούμενη ημέρα του προγραμματισμένου Υπουργικού Συμβουλίου (5 Απρ. 1917),⁹⁹ την υποβολή σχετικού υπομνηστικού εγγράφου στην Κυβέρνηση.¹⁰⁰

Το συνταχθέν έγγραφο εγκρίθηκε συνοδικώς και η επίδοσή του στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης¹⁰¹ ανατέθηκε στους Επισκόπους Καμπανίας Διόδωρο και Αρδαμερίου Ιωακείμ. Μέσω αυτού οι Αρχιερείς εξέφραζαν την έντονη ανησυχία τους λόγω των πληροφοριών τους περί σχεδίου μισθολογικής υποβάθμισης των Επισκόπων έναντι των Μητροπολιτών στην επικείμενη νομοθετική ρύθμιση της αύξησης των αρχιερατικών επιδομάτων,¹⁰² παρά τις αντίθετες εκκλήσεις των Μητροπόλεων Θεσσαλονίκης¹⁰³ και Κρήτης.¹⁰⁴ Για την ικανοποίηση του περί δικαίου αισθήματός τους επανέφεραν την πρότασή τους για έγκριση του σχετικού άρθρου του Νομοσχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής¹⁰⁵ περί ισόποσου μηνιαίου επιδόματος ύψους 700 δρχ. αδιακρίτως για όλους τους Αρχιερείς.

Το ζήτημα των αρχιερατικών επιδομάτων απασχόλησε λίγο αργότερα και τη Συνέλευση της Ιεραρχίας των «Νέων Χωρών» (Συνεδρία 5^η Μαΐου 1917),¹⁰⁶ υπό την προεδρία του Θεσσαλονίκης Γενναδίου, η οποία εξετάζοντας τα σχετικά άρθρα 56, 60, και 65 του Νομοσχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής πρότεινε την κατά προτεραιότητα εφαρμογή εκείνων που αφορούσαν στη μισθοδοσία των Ιεραρχών και των απαραίτητων

⁹⁹ Ο.π.

¹⁰⁰ Ο.π. Βλ. και Παράρτημα της παρούσας μελέτης, έγγραφο 6.

¹⁰¹ ΠΕΣΘ 249.

¹⁰² Ο.π.

¹⁰³ Υπόμνημα αρ. 4604 / 28 Φεβρ. 1917, βλ. ΠΕΣΘ 249.

¹⁰⁴ ΠΕΣΘ 249.

¹⁰⁵ Ο.π.

¹⁰⁶ Συνεδριάσεις Δ', ΣΤ', Θ' (3, 5, 10 Μαΐου 1917 αντιστοίχως), βλ. Σωφρόνιος Ευστρατιάδης πρ. Λεοντοπόλεως, *Πρακτικά*, 52, 83, 108, 115. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 56· Γ. Γκαβαρδίνας, «Η Συνέλευση της Ιεραρχίας των Νέων Χωρών (1917). Τα τεθέντα ζητήματα και οι προταθείσες λύσεις», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 86 (2003), 87-88.

υπαλλήλων των αρχιερατικών Γραφείων, δηλ. ενός γραμματέα και ενός κλητήρα.

Η Προσωρινή Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου, όμως, λόγω των πενιχρών οικονομικών της ενέμενε στη διαβάθμιση του αρχιερατικού επιδόματος και με το Διάταγμα 2611¹⁰⁷ όρισε 600 δρχ. για τους Μητροπολίτες, 500 για τους Επισκόπους, 300 για τους Τιτουλάριους Επισκόπους και 200 δρχ. για τους πρόσφυγες Τοποτηρητές Αρχιερείς. Το καθεστώς αυτό ίσχυσε μέχρι τον Δεκέμβριο του 1923, οπότε με το νέο Καταστατικό Νόμο¹⁰⁸ επήλθε και άλλη διάκριση, αφού η μισθοδοσία των Μητροπολιτών της Εκκλησίας της Ελλάδος εξισώθηκε με το μισθό του Αρεοπαγίτη, ενώ των «Νέων Χωρών» με το μισθό του Τμηματάρχη Α΄ βαθμού.

4. Οι μετά την κατάργηση της Επισκοπικής Συνόδου ενέργειες του Θεσσαλονίκης Γενναδίου για την εξομίσωση των αρχιερατικών επιδομάτων

Λόγω της σύστασης του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου των «Νέων Χωρών» υπό την προεδρία του Θεσσαλονίκης Γενναδίου, των κρίσιμων πολεμικών γεγονότων, της εκκλησιαστικής κρίσης στο Οικουμενικό Πατριαρχείο μετά την παραίτηση του Πατριάρχη Γερμανού Ε΄ και της έλλειψης επειγόντων θεμάτων, η Επισκοπική Σύνοδος Θεσσαλονίκης¹⁰⁹ έπαυσε να συνεδριάζει στο ενδιαμέσο της περιόδου 14 Απρ. 1917 - 9 Δεκ. 1922. Δύο χρόνια αργότερα καταργήθηκε, αφού με Πατριαρχική και Συνοδική απόφαση (28 Οκτ. 1924)¹¹⁰ οι Επισκοπές της Μητρό-

¹⁰⁷ Βλ. «Απαντήσεις εις τας υποβληθείσας...», 39. Βλ. και Νικ. Ζαχαρόπουλος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 211.

¹⁰⁸ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 96-97.

¹⁰⁹ ΠΕΣΘ 251. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 799-801· Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 15· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 152.

¹¹⁰ ΠΕΣΘ 281. Για τις σχετικές Πατριαρχικές και Συνοδικές Πράξεις, βλ. Γρηγόριος ο Παλαμάς 9 (1925), 24-26, 29-33. Βλ. και Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 207· Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 798, 822-824· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 152. Θ. Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος*, 100. Ο Κώδικας της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης καταργήθηκε

πολης Θεσσαλονίκης ανυψώθηκαν σε Μητροπόλεις με αναδιαμόρφωση των ορίων τους (6 Νοέμ. 1924).¹¹¹

Ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος όμως δεν έπαυσε να αγωνίζεται για την άρση της αδικίας, που είχε συντελεστεί στα αρχιερατικά επιδόματα με τη μισθολογική υποβάθμιση των Μητροπολιτών των «Νέων Χωρών» έναντι εκείνων της Εκκλησίας της Ελλάδος. Αξιοποιώντας την ευκαιρία της παρουσίας του Προέδρου της Κυβέρνησης Θ. Παγκάλου¹¹² στη Θεσσαλονίκη (πριν τα Χριστούγεννα του 1925), τον επισκέφθηκε στο Κυβερνείο και του έθεσε μεταξύ άλλων και το εκκρεμές ζήτημα της νομοθετικής ρύθμισης της μισθοδοσίας του κλήρου, λαμβάνοντας τη διαβεβαίωσή του ότι είχαν ήδη δοθεί σχετικές οδηγίες στον Αθ. Ευταξία για την κατάρτιση σχετικού Νομοσχεδίου.

Επέδωσε, ακολούθως, σχετικό σημείωμα στον Υφυπουργό Β. Μακρή, Δ/ντή του Πολιτικού Γραφείου του Πρωθυπουργού, επισημαίνοντας ότι σύμφωνα με την επέκταση της εφαρμογής του άρθρου ιστ' του Νόμου Σ' / 9-7-1852 διά του Νόμου 588/31-12-1914¹¹³ οι Μητροπολίτες και Επίσκοποι των «Νέων Χωρών»¹¹⁴ λάμβαναν ισόποσο επίδομα με τους αντίστοιχους Αρχιερείς της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδος, με διάταγμα όμως της Κυβέρνησης της Επανάστασης (1923) ορίστηκε για τους Αρχιερείς της Ελλάδος επίδομα ίσο με το μισθό του Αρεοπαγίτη,¹¹⁵ ρύθμιση που διατηρήθηκε σε ισχύ και στο Νομοθετικό Διάταγμα της 26^{ης} Σεπτ. 1925¹¹⁶, στο οποίο όμως δεν εντάχθηκαν οι Αρχιε-

με υπογραφή του Γραμματέα της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης Ιεροδιακόνου Αρσενίου Τσαρουχά, εκ των Κυδωνιών της Μ. Ασίας, στις 13 Ιουλίου 1928, βλ. ΠΕΣΘ 281.

¹¹¹ Βλ. *Γρηγόριος Παλαμάς* 9 (1925), 29-33· Αθ. Αγγελόπουλος, Η Επισκοπική Σύνοδος, 798· Γ. Γκαβαρδίνας, Διαμάχες, 197· Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 17· Αθ. Καραθανάσης, Η Επισκοπική Σύνοδος, 152.

¹¹² *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 10 (1926), 300.

¹¹³ Βλ. ΦΕΚ 24 (19-1-1915), άρθρο 1.

¹¹⁴ *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 10 (1926), 300.

¹¹⁵ Ο.π., 301.

¹¹⁶ Για το Νομοθετικό Διάταγμα «Περὶ συστάσεως Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ περὶ συμπληρώσεως καὶ τροποποιήσεως τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου

ρείς των «Νέων Χωρών», οι οποίοι παρά τις διαμαρτυρίες τους συνέχιζαν να λαμβάνουν μισθό Τμηματάρχη Α΄ βαθμού.¹¹⁷ Για την άρση των διαπραχθεισών αδικιών ζήτησε υπέρ των Ιεραρχών των «Νέων Χωρών»: (α) την αναδρομική ισχύ της εξομοίωσης των αρχιερατικών επιδομάτων, (β) την επέκταση εφαρμογής του άρθρου 20 του Νομοθετικού Διατάγματος της 26^{ης} Σεπτ. 1925 αναδρομικώς για την περίθαλψη των αποχωρούντων Ιεραρχών, (γ) την ενίσχυση του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου¹¹⁸ που λόγω οικονομικής αδυναμίας είχε εξαγγείλει την 1η Ιουνίου 1926 την καθυστέρηση καταβολής των επιδομάτων στους Αρχιερείς και στο προσωπικό των Μητροπολιτικών Γραφείων, και (δ) την παροχή του επιδόματος των εν ενεργεία Αρχιερέων και στους εκ Τουρκίας πρόσφυγες Ιεράρχες,¹¹⁹ καθότι το ετήσιο βοήθημα που είχε ορισθεί από την Κυβέρνηση Παγκάλου (1925-1926) να καταβάλλεται σε αυτούς μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών ύψους 5.000 δραχ. για τους Μητροπολίτες και 4.000 δραχ. για τους Επισκόπους, είχε περιοριστεί αδιακρίτως στο ποσό των 3.000 δραχ.

Ας σημειωθεί παρεμπιπτόντως ότι καθυστέρηση στην καταβολή των επιδομάτων παρατηρούνταν και στους Αρχιερείς της Εκκλησίας της Ελλάδος, ζήτημα που απασχόλησε την Ι. Σύνοδο κατά τη Συνεδρία της 14^{ης} Οκτ. 1926, κατά την οποία ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος σημείωσε: «*Εἰς ἣν θέσιν περιῆλθε σήμερον τὸ Γ.Ε.Τ., ὑπάρχει ἀνάγκη ἐνισχύσεως αὐτοῦ οἰκονομικῆς, πρὸς πλήρωσιν τῶν μισθῶν τῶν Σεβ. Ἀρχιερέων, ἱεροκληρύκων, προσωπικοῦ Μητροπόλεων κλπ., τῶν ὁποίων ἀπὸ μηνῶν ἤδη καθυστεροῦνται οἱ μισθοί, λόγω ἐλλείψεως χρημάτων. Τούτου ἔνεκα προτείνω ὥπως ἀποσταλῇ Συνοδικὸν ἔγγραφον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν πρὸς παροχὴν τοῦλάχιστον 5 ἑκατομμυρίων, μέχρι τῆς τελείας διευθετήσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος*».¹²⁰ Τρεις μήνες περίπου αργότερα, κατά τη Συνεδρία της 20^{ης} Ιαν. 1927,

τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1923 τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», βλ. Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος*, τ.2, 1367-1370.

¹¹⁷ Γρηγόριος ο Παλαμάς 10 (1926), 301.

¹¹⁸ Ο.π.

¹¹⁹ Ο.π.

¹²⁰ Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος*, τ.3, 1451.

παρατήρησε ο ίδιος σε σχετική διαμαρτυρία του Γόρτυνος Πολυκάρπου: «*Ἡ Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἀπεγυμνώθη τῆς περιουσίας αὐτῆς ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας, ἥδη ἡ Πολιτεία τελείαν ἀδιαφορίαν ἐπιδεικνύει διὰ τὴν τοιαύτην οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας*».¹²¹

Η καθυστέρηση της μισθοδοσίας είχε φέρει σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση κυρίως τους Ιεράρχες των «Νέων Χωρών», πολλοί εκ των οποίων συγκεντρώθηκαν στη Θεσσαλονίκη για να διαμαρτυρηθούν. Με εξουσιοδότησή τους ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος απέστειλε στον Οικουμενικό Πατριάρχη Βασίλειο Γ' επιστολή (14 Οκτ. 1927)¹²² ζητώντας την παρέμβασή του στους αρμοδίους για την καταβολή των καθυστερούμενων αρχιερατικών επιδομάτων τους. Απαντώντας ο Πατριάρχης τους διαβεβαίωσε ότι θα προέβαινε στα δέοντα διαβήματα και αισιοδοξώντας για τη διευθέτηση του ζητήματος ζήτησε να δείξουν υπομονή και να μην προβούν σε κάποια άλλη ενέργεια (25 Οκτ. 1927).¹²³

Η αισιοδοξία του Πατριάρχη πήγαξε από την αλληλογραφία που είχε με το Ελληνικό Προξενείο (27 Ιουνίου και 7 Ιουλίου 1927),¹²⁴ λαμβάνοντας τη διαβεβαίωση (Αύγ. 1927)¹²⁵ ότι είχαν αρθεί τα εμπόδια και το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο θα μπορούσε πλέον να καταβάλλει τα επιδόματα. Με επιστολή του (18 Οκτ. 1927)¹²⁶ επίσης προς τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο, Πρόεδρο του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου, είχε ζητήσει την καταβολή των καθυστερούμενων επιδομάτων επτά μηνών¹²⁷ στους Αρχιερείς των «Νέων Χωρών», σημειώνοντας και τις παραπάνω διαβεβαιώσεις που είχε λάβει από το Γενικό Προξενείο της Ελλάδος¹²⁸ περί αποκατάστασης της περιουσίας του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου. Επέκρινε με την ευκαιρία αυ-

¹²¹ Ο.π., 1451-1452.

¹²² Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 460.

¹²³ Ο.π., 460-461.

¹²⁴ Ο.π., 464.

¹²⁵ Ο.π.

¹²⁶ Ο.π., 461-463.

¹²⁷ Ο.π., 462.

¹²⁸ Ο.π., 461.

τή τη μισθολογική υποβάθμιση¹²⁹ των Ιεραρχών των «Νέων Χωρών», οι οποίοι με τη ρύθμιση του 1923 λάμβαναν το μισθό του Τμηματάρχη Α΄ βαθμού, ενώ οι Αρχιερείς της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδος το μισθό του Αρεοπαγίτη. Υπενθύμισε, ακόμη, την υποχρέωση του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου¹³⁰ για τη μισθοδοσία των Αρχιερέων των «Νέων Χωρών», δεδομένου ότι το Πατριαρχείο είχε εκχωρήσει για το σκοπό αυτό τις προσόδους των ευρισκομένων στην Ελλάδα Σταυροπηγιακών Μονών του.

Επιπροσθέτως, την ίδια ημέρα, ο Πατριάρχης είχε στείλει επιστολή (18 Οκτ. 1927)¹³¹ και στην Ελληνική Κυβέρνηση τονίζοντας τη σοβαρότητα του ζητήματος των αρχιερατικών επιδομάτων, που είχε οδηγήσει σε αδιέξοδο και οικονομική πενία τους Ιεράρχες των «Νέων Χωρών». Επισημαίνοντας την εις βάρος τους μισθολογική διάκριση,¹³² ζήτησε την άρση της ανισότητας και την πληρωμή των μη καταβληθέντων επιδομάτων, υπενθυμίζοντας ότι είχαν διατεθεί για το σκοπό αυτό οι πρόσοδοι των Πατριαρχικών Σταυροπηγιακών Μονών της ελληνικής επικράτειας. Σημείωσε ακόμη ότι οι Αρχιερείς των «Νέων Χωρών»¹³³ είχαν κάνει συλλογικό διάβημα στο Πατριαρχείο για τη διευθέτηση της υπόθεσής τους και ότι ήταν διατεθειμένοι να προβούν και σε άλλες ενέργειες σε περίπτωση μη ικανοποίησης του δίκαιου αιτήματός τους, γι' αυτό παρότρυνε την Κυβέρνηση να μεριμνήσει για την επίλυση του ζητήματος.

Το θέμα των αρχιερατικών επιδομάτων τέθηκε και στους Πληρεξουσίους των «Νέων Χωρών»¹³⁴ από τους Αρχιερείς Σεργίων Κωνσταντίνο, Ζίχνης Αλέξανδρο, Σιδηροκάστρου Νεόφυτο και Νιγρίτης Κύριλλο. Με υπόμνημά τους επισήμαναν ότι η Εκκλησία των «Νέων Χωρών» διοικητικώς υπαγόταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, ενώ οικονομικώς είχε ενταχθεί στο Γενικό

¹²⁹ Ο.π., 462-463.

¹³⁰ Ο.π., 462.

¹³¹ Ο.π., 463-465. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 97.

¹³² Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 464.

¹³³ Ο.π., 465.

¹³⁴ Ο.π., 466-468.

Εκκλησιαστικό Ταμείο της Εκκλησίας της Ελλάδος,¹³⁵ στη διοίκηση του οποίου συμμετείχαν αρχικώς και δύο μέλη του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου (1917-1920).¹³⁶ Με τη διάλυση όμως του Συμβουλίου καταργήθηκε σιωπηρώς και το δικαίωμα συμμετοχής σε αυτό των Ιεραρχών των «Νέων Χωρών», το οποίο ακολούθως καταργήθηκε και επισήμως με τον Καταστατικό Χάρτη της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδος (1923),¹³⁷ με αποτέλεσμα να βρεθούν σε μειονεκτική θέση και να μην γνωρίζουν τα οικονομικά του Ταμείου. Επιπλέον, είχαν υποβαθμιστεί και οικονομικώς¹³⁸ σε σχέση με τους Μητροπολίτες της Εκκλησίας της Ελλάδος, αφού λάμβαναν το μισθό του Τμηματάρχη Α΄ βαθμού, ενώ εκείνοι το μισθό του Αρεοπαγίτη. Ας σημειωθεί ότι ως επιχείρημα¹³⁹ της διάκρισης αυτής χρησιμοποιούνταν το γεγονός των ελάχιστων εσόδων που είχε το Εκκλησιαστικό Ταμείο από τις Ι. Μονές των «Νέων Χωρών».¹⁴⁰ Επικρίνοντας οι επιστολογράφοι Αρχιερείς την υποτιμητική αυτή συμπεριφορά των Ιεραρχών της Εκκλησίας της Ελλάδος, τους κατηγορήσαν ότι θεωρούσαν ως κτήμα τους τις Μονές του ελληνικού κράτους και απέδωσαν τις πενιχρές προσόδους των Μονών¹⁴¹ των επαρχιών τους στα καταστροφικά πολεμικά γεγονότα και στη διάθεση της περιουσίας τους για την ανακούφιση των

¹³⁵ Ο.π., 466.

¹³⁶ Ο.π., 466, 468 υποσημ. Βλ. και *Συλλογή Νόμων και Εγκυκλίων σχετικών προς την εκκλησιαστικήν διοίκησιν των Νέων Χωρών*, Θεσσαλονίκη 1921, τχ.Β΄, 62-65.

¹³⁷ *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 11 (1927), 466.

¹³⁸ Ο.π.

¹³⁹ Ο.π., 467.

¹⁴⁰ Όπως προκύπτει από την Έκθεση Πεπραγμένων του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου (24 Σεπτ. 1920), οι Μονές των «Νέων Χωρών» κατέβαλλαν το 10% των εσόδων τους αλλά και τα περισσεύματά τους στο Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο. Οι συνολικές εισφορές τους ανέρχονταν κατά το έτος 1918 στις 334.184 δρχ., το 1919 στις 378.769 και το 1920 στις 388.769 δρχ., βλ. *Συλλογή Νόμων και Εγκυκλίων*, 75.

¹⁴¹ Βλ. *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 11 (1927), 467. Κατόπιν Υπουργικής Εγκυκλίου (15-4-1919) οι Αρχιερείς των «Νέων Χωρών» κλήθηκαν να υποβάλουν στις κατά τόπους πολιτικές διοικήσεις λεπτομερή έκθεση με τις ζημιές που είχαν υποστεί εξαιτίας του πολέμου οι περιουσίες Ι. Μονών και Ναών της επαρχίας τους. Βλ. *Συλλογή Νόμων και Εγκυκλίων*, 7-8.

βιοποριστικών αναγκών των προσφύγων Ελλήνων. Μη ανεχόμενοι τη διαπραχθείσα εις βάρος τους αδικία, ζήτησαν από τους Πληρεξουσίους¹⁴² να προβούν στις δέουσες ενέργειες, ώστε να εξομοιωθεί η μισθοδοσία των Μητροπολιτών των «Νέων Χωρών» με εκείνη της Εκκλησίας της Ελλάδος και να τους αποδοθούν τα μη καταβληθέντα μηνιαία επιδόματα.

Κατόπιν και των ενεργειών αυτών, ο Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων Θ. Νικολούδης¹⁴³ εισηγήθηκε στη Βουλή (27 Μαρ. 1928) την εξίσωση των επιδομάτων των Αρχιερέων των «Νέων Χωρών» μ' εκείνα της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδος, επισημαίνοντας ότι αυτά ήταν ισόποσα κατά την περίοδο 1915-1923. Ως εκ τούτου ζήτησε υπέρ αυτών την επέκταση της εφαρμογής του άρθρου 35 του νέου Καταστατικού Νόμου της Εκκλησίας της Ελλάδος (ΦΕΚ Α'/387/31-12-1923)¹⁴⁴ από 1 Ιανουαρίου 1928,¹⁴⁵ τονίζοντας ότι ευρισκόμενοι στις παραμεθόριες περιοχές είχαν ελάχιστες προσόδους και αντιμετώπιζαν σοβαρούς κινδύνους. Τα αρχιερατικά επιδόματα¹⁴⁶ των «Νέων Χωρών» θα καταβάλλονταν από το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο, με εξαίρεση εκείνα της Κρήτης και της Σάμου που θα εξασφαλιζονταν από τα ταμεία των Μονών τους. Ο Υπουργός υπολόγισε το κόστος¹⁴⁷ της μισθολογικής αυτής εξίσωσης στο ύψος των 300.000 δραχ. ετησίως, χαρακτηρίζοντάς το ως ανάξιο λόγου. Πρότεινε ακόμη την επέκταση της εφαρμογής του άρθρου 20 για την παροχή περίθαλ-

¹⁴² Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 468.

¹⁴³ Ο.π., 12 (1928), 201-202.

¹⁴⁴ Ο.π., 201, 205. Βλ. και Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος*, τ.2, 1224-1225: «Ἄρθρον 35. Οἱ ἐν ἐνεργείᾳ Ἀρχιερεῖς λαμβάνουσιν ὡς μηνιαῖον ἐπίδομα ἐκ τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου ἴσον πρὸς τὸν μηνιαῖον μισθὸν Ἀρεοπαγίτου μετὰ τῶν ἀναλόγων ἐπιδομάτων. Βοηθοὶ δὲ ἐπίσκοποι ὡς μηνιαίας ἀποδοχὰς τὸν μισθὸν μετὰ τῶν ἀναλόγων ἐπιδομάτων Τμηματάρχου Α' τάξεως. Εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν παρέχεται κατὰ μῆνα δι' ἔξοδα παραστάσεως ποσὸν ἴσον πρὸς τὰς ἀποδοχὰς αὐτοῦ ὡς Ἀρχιεπισκόπου. Οἱ Ἀρχιερεῖς λαμβάνουσι διὰ πᾶσαν ἄδειαν γάμου καὶ διὰ πᾶσαν ἔκδοσιν διαζυγίου δραχμὰς 25». Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 97.

¹⁴⁵ Γρηγόριος ο Παλαμάς 12 (1928), 203, 205.

¹⁴⁶ Ο.π., 201, 203, 204, 206. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 97.

¹⁴⁷ Γρηγόριος ο Παλαμάς 12 (1928), 202.

ψης¹⁴⁸ και στους αποχωρούντες Ιεράρχες των «Νέων Χωρών», καθώς και τη συμμετοχή δύο εν ενεργεία Αρχιερέων τους στο Διοικητικό Συμβούλιο του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου,¹⁴⁹ καθότι αυτό αντλούσε έσοδα και από τις επαρχίες τους.

Η Εισήγηση αυτή του Υπουργού Θ. Νικολούδη εγκρίθηκε από την Κοινοβουλευτική Επιτροπή της Παιδείας (3 Απρ. 1928)¹⁵⁰ και το Νομοσχέδιο ψηφίστηκε από τη Βουλή¹⁵¹ κατ' άρθρο (5-4-1928) και στο σύνολό του (9-4-1928). Κατόπιν τούτων εκδόθηκε ο Νόμος 3533 (ΦΕΚ 78/8-5-1928) «Περί του επιδόματος των Μητροπολιτών των Νέων Χωρών και συμμετοχής αυτών εν τω Διοικητικώ Συμβουλίω του Γεν. Εκκλησ. Ταμείου και τω Εποπτικώ Συμβουλίω της Εκκλησ. Εκπαιδεύσεως», σύμφωνα με τον οποίο επεκτεινόταν και στις Ν. Χώρες από 1 Ιαν. 1928 η εφαρμογή των άρθρ. 20 και 35 του Καταστατικού νόμου της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος (31-12-1923), που αναφέρονταν στην περίθαλψη και στα επιδόματα των Αρχιερέων αντιστοίχως. Η διάταξη αυτή συμπεριελήφθη και στο Νόμο 3615 (ΦΕΚ 120/11-7-1928, αναδημ. 123/12-7-1928) «Περί εκκλησιαστικής διοικήσεως των εν ταις Νέαις Χώραις της Ελλάδος Μητροπόλεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου»,¹⁵² καθώς και στον Καταστατικό Νόμο της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος 5187 (ΦΕΚ 255/4-8-1931), όπου στο άρθρ. 16 σημειώνεται: «*Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν λαμβάνει ἐπίδομα ἴσον πρὸς τὸν μισθὸν Προέδρου Ἀρείου Πάγου, οἱ Μητροπολῖται ἴσον πρὸς τὸν μισθὸν Ἀρεοπαγίτου καὶ οἱ μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος ὑπάρχοντες βοηθοὶ Ἐπίσκοποι ἴσον πρὸς τὸν μισθὸν Ἐφέτου*».¹⁵³ Ως εκ τούτου, μετά τη διευθέτηση της εκκρεμότητας της εκκλησιαστικής διοίκησης των «Νέων Χωρών» με την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του 1928, το ζήτημα των αρχιε-

¹⁴⁸ Ο.π., 202, 203, 206.

¹⁴⁹ Ο.π., 202, 203, 205, 206.

¹⁵⁰ Ο.π., 204.

¹⁵¹ Ο.π., 205 υποσημ.

¹⁵² Αρχιμ. Θεόκλητος Στράγκας, *Εκκλησίας Ελλάδος*, τ.3, 1587-1588.

¹⁵³ Βλ. Βαρνάβας Τζωρτζάτος Μητρ. Κίτρους, *Η Καταστατική Νομοθεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος από της συστάσεως του Ελληνικού Βασιλείου*, εν Αθήναις 1967, 176.

ρατικών επιδομάτων των Ιεραρχών των «Νέων Χωρών» ακολούθησε την πορεία εκείνων της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδος.

5. Προσπάθειες για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του εφημεριακού κλήρου των «Νέων Χωρών»

Το ενδιαφέρον του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γενναδίου για τη μισθοδοσία του ενοριακού κλήρου υπήρξε ζωντανό και αμείωτο. Υπό την προεδρία του η Συνέλευση της Ιεραρχίας των «Νέων Χωρών» (Μάιος 1917), αποβλέποντας στην οικονομική ανακούφιση των εφημερίων,¹⁵⁴ αποφάσισε τη διατήρηση του παλιού καθεστώτος με τον ορισμό χρηματικού επιδόματος από τους Αρχιερείς και τα Εκκλησιαστικά Συμβούλια, το ύψος του οποίου θα εξαρτιόταν από τους πόρους του ναού και θα συμπεριλάμβανε το ποσοστό εισφοράς στο Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο και την 50λεπτη μηνιαία εισφορά των οικογενειών της ενορίας. Την εφαρμογή της απόφασης αυτής εισηγήθηκε, λίγο αργότερα, και ως πρόεδρος του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου¹⁵⁵ των «Νέων Χωρών» (Συνεδρία 10ης Ιουνίου 1917)¹⁵⁶ με την υποβολή σχετικού αιτήματος στην Κυβέρνηση.

¹⁵⁴ Συνεδριάσεις Δ', Θ' (3, 10 Μαΐου 1917 αντιστοίχως), βλ. Σωφρόνιος Ευστρατιάδης πρ. Λεοντοπόλεως, *Πρακτικά*, 53, 109-110.

¹⁵⁵ Το Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο λειτούργησε με το υπ' αρ. 2586 / 24-5-1917 διάταγμα της Προσωρινής Κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου και τερματίστηκε με Νόμο και εκτελεστικό Β. Διάταγμα στις 30 Δεκ. 1920. Βλ. ΠΕΣΘ 251· Γεννάδιος Μητρ., *Διάλεξις*, 18-21· Χαρ. Τζώγας, *Εκκλησία*, 205-206· Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 61-104· Βασ. Σταυρίδης, «Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης και το Οικουμενικόν Πατριαρχείον», *Επιστημονική Ημερίδα: «Ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Αλεξιάδης (1912-1951), ΚΕ' Δημήτρια (16 Οκτ. 1990)*, Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης - Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών - Ιερά Μονή Βλατάδων, Κέντρο Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1992, 83· Γ. Γκαβαρδίνας, *Διαμάχες*, 197· Νικ. Ζαχαρόπουλος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, 195-196· Θ. Τσιρώνης, *Εκκλησία πολιτευομένη*, 94-98.

¹⁵⁶ *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 1 (1917), 295. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 97.

Για τη ρύθμιση του παραπάνω ζητήματος θεσπίστηκε ο Νόμος 1328 / 10-4-1918,¹⁵⁷ σύμφωνα με τον οποίο ο μισθός των εφημερίων των «Νέων Χωρών» καταβαλλόταν από το ταμείο των ενοριακών ναών και εξαρτιόταν από τα προσόντα του κληρικού, τα έσοδα του ναού και του πληθυσμού των ενοριτών. Στις πόλεις άνω των 5.000 κατοίκων ο μηνιαίος μισθός τους κυμαινόταν μεταξύ των 80-200 δρχ., στις κωμοπόλεις με πληθυσμό κάτω των 5.000 κατοίκων μεταξύ των 50-120 δρχ., ενώ στους ενοριακούς ναούς των χωριών, που αδυνατούσαν να καταβάλλουν τουλάχιστον 50 δρχ., ο μισθός τους οριζόταν από τα Εκκλησιαστικά Συμβούλια σε συνεννόηση με τον Αρχιερέα. Για τις δύο πρώτες κατηγορίες διετίθετο από το ταμείο των ναών¹⁵⁸ το 1/8 των ετήσιων εσόδων τους και η μηνιαία εισφορά των 50 λεπτών εκάστης οικογένειας της ενορίας, η οποία εισπραττόταν από το Δημόσιο Ταμείο με βάση την επικυρωμένη από τον τοπικό Ιεράρχη κατάσταση, που καταρτιζόταν από τους ιερείς και τις ενοριακές επιτροπές. Από την υποχρεωτική αυτή εισφορά απαλλάσσονταν οι άποροι ενορίτες αλλά και ολόκληρη ακόμη η ενορία, αν τα έσοδα του ναού της επαρκούσαν για τη μισθοδοσία του εφημερίου.

Ο νόμος όμως αυτός δεν τηρούνταν παντού, αλλά και όπου εφαρμοζόταν δεν ανταποκρινόταν στις πραγματικές βιοτικές ανάγκες του ενοριακού κλήρου. Για το λόγο αυτό, στις 16 Μαρ. 1919,¹⁵⁹ το Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο αποφάσισε να γίνεται η είσπραξη της εφημεριακής εισφοράς απευθείας από τους ιερείς και να παραπέμπονται στους δημόσιους εισπράκτο-

¹⁵⁷ Βλ. ΦΕΚ 89 / 27-4-1918, «Περὶ παροχῆς μισθοῦ εἰς τοὺς ἐφημερίους τῶν Νέων Χωρῶν», που βασίστηκε στο άρθρο 21 του Νόμου 3596 / 6-3-1910 (ΦΕΚ 93 / 9-3-1910) «Περὶ ἐνοριακῶν ναῶν καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν, περὶ προσόντων ἐφημερίων καὶ μισθοδοσίας αὐτῶν», σύμφωνα με το οποίο ο μηνιαίος μισθός των εφημερίων οριζόταν ως εξής: 100-300 δρχ. για τους εφημερίους της πρωτεύουσας του κράτους, 100-200 δρχ. των λοιπών πόλεων πάνω από 3.000 κατοίκους, ενώ κάτω του πληθυσμού αυτού 150 δρχ. Βλ. και ΠΕΣΘ 276· *Συλλογὴ Νόμων καὶ Εγκυκλίων*, τχ.Α΄, 50-52, τχ.Β΄, 80-81· Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 94· ο ίδιος, *Η Εκκλησία των Νέων Χωρών*, 52.

¹⁵⁸ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 94-95.

¹⁵⁹ *Συλλογὴ Νόμων καὶ Εγκυκλίων*, τχ.Β΄, 5.

ρες μόνο οι οφειλές των δυστροπούντων ενοριτών. Λίγο αργότερα, στις 22 Ιουν. 1919,¹⁶⁰ με επιστολή του προς τον Υπουργό των Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης Δ. Δίγκα,¹⁶¹ πρότεινε την αύξηση του επιδόματος του ενοριακού κλήρου με το διπλασιασμό της ετήσιας εισφοράς των οικογενειών της ενορίας από 6 σε 12 δρχ. Επειδή όμως υπήρχε μεγάλη δυσχέρεια στη συλλογή της εισφοράς, εισηγήθηκε την είσπραξή της από τα δημόσια ταμεία και ακολούθως την καταβολή της εξαμηνιαίως στον τοπικό Ιεράρχη, ο οποίος εντός οκτώ ημερών θα παρέδιδε τις εξοφλητικές αποδείξεις των ιερέων στον ταμεία. Ως οικογένειες ορίζονταν οι έγγαμοι της ενορίας αλλά και άγαμοι αρχηγοί αυτών. Σε περίπτωση που επίτροποι των ναών αρνούνταν την υπογραφή της κατάστασης των ενοριτών, θα αρκούσε για την υποβολή της στο Δημόσιο Ταμείο η υπογραφή της μόνο από τον εφημέριο και η έγκρισή της από τον Αρχιερέα. Η λύση αυτή χαρακτηριζόταν ως προσωρινή μέχρι την ψήφιση των σχετικών διατάξεων του Νομοσχεδίου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής.

Στη Συνεδρία της 9^{ης} Ιουν. 1920,¹⁶² ο Γεννάδιος ενημέρωσε τα μέλη του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου σχετικά με την απάντηση του Υπουργού των Εκκλησιαστικών Δ. Δίγκα στο αίτημα της μηνιαίας αύξησης του μισθού των μη προσοντούχων εφημερίων κατά 50 δρχ. Σύμφωνα με την ανακοίνωσή του, ο Υπουργός χαρακτήρισε εύλογο το αίτημά τους, αλλά θεωρούσε ότι το συνολικό ποσό των 5.000.000 δρχ., που απαιτούνταν για την αύξηση αυτή, ήταν δύσκολο να εξευρεθεί. Γι' αυτό πρότεινε για τους εφημερίους των μικρών ενοριών, που είχαν ελάχιστα τυχερά, την παροχή σ' αυτούς της υπέρ του Δημόσιου Ταμείου εισφοράς των ναών. Το Εκκλησιαστικό και Αρχιερατικό Συμβούλιο, όμως, θεωρώντας απαραίτητη την αύξηση του μισθού

¹⁶⁰ Ο.π., 13-14· *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 3 (1919), 505. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 95. Για τη λήψη της απόφασης αυτής το Εκκλησιαστικό Αρχιερατικό Συμβούλιο είχε ζητήσει τη γνώμη των Αρχιερέων των «Νέων Χωρών» (10-5-1919), βλ. *Συλλογή Νόμων και Εγκυκλίων*, τχ.Β', 8-9.

¹⁶¹ Για τον Υπουργό Δ. Δίγκα, βλ. Γιώργος Αναστασιάδης - Ευάγγελος Χεκίμογλου, *Δημήτριος Γ. Δίγκας (1876-1974): Η ζωή και το έργο του πρώτου Μακεδόνα Υπουργού*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002.

¹⁶² Βλ. *Συλλογή Νόμων και Εγκυκλίων*, 64.

των μη προσοντούχων εφημερίων την ενέταξε στις τροποποιήσεις του Νομοσχεδίου περί ενοριών και εφημερίων, που ομοφώνως ενέκρινε να υποβληθούν στον αρμόδιο Υπουργό (27 Ιουν. 1920). Στο άρθρο 33 «Περί μισθοδοσίας εφημερίων»¹⁶³ επισήμανε ότι οι μη προσοντούχοι αποτελούσαν το 90% των εφημερίων και για μία τουλάχιστον δεκαπενταετία θα αποτελούσαν την πλειονότητα του ενοριακού κλήρου. Για το λόγο αυτό εισηγήθηκε ο μισθός της γ' κατηγορίας να ανέλθει από τις 200 στις 250 δραχ. Θεώρησε, επίσης, δίκαιη την περιοδική αύξηση του μισθού του ενοριακού κλήρου (3ετία, 5ετία, 10ετία), όπως συνέβαινε στους κρατικούς υπαλλήλους.¹⁶⁴ Ζήτησε ακόμη την αντικατάσταση της λέξης του Νομοσχεδίου «*τυχηρά*»¹⁶⁵ με τη φράση «*τὰ ἀνέκαθεν παρεχόμενα ἐξ ἱεροτελεστιῶν δικαιώματα τοῖς κληρικοῖς*», καθώς και τη διαγραφή της λέξης «*προσωρινῶς*», σημειώνοντας ότι η κατάργηση των τυχερών των εφημερίων, που διατηρούνταν σε όλες τις χριστιανικές Ομολογίες, θα απαιτούσε τον υπερδιπλασιασμό του μισθού τους και θα προκαλούσε δυσαρέσκειες και εντάσεις.

Το ίδιο ζήτημα της αύξησης του μισθού της γ' κατηγορίας των εφημερίων έθεσε και πάλι ο Γεννάδιος στον Υπουργό των Εκκλησιαστικών το 1921. Αφορμή υπήρξε δημοσίευμα του «Εκκλησιαστικού Κήρυκος» σχετικά με την κατάρτιση Νομοσχεδίου για τη μισθοδοσία του ενοριακού κλήρου,¹⁶⁶ που όριζε μηνιαίο μισθό 400 δραχ. για τους αποφοίτους του Πανεπιστημίου, 300 δραχ. της Ριζαρείου και 150 δραχ. για τους μη προσοντούχους ιερείς. Ο Υπουργός του υποσχέθηκε θετική εισήγηση του αιτήματός του στη Βουλή, αν και θεωρούσε απίθανη την έγκρισή του λόγω των πενιχρών πόρων του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου. Τελικά, το Νομοσχέδιο¹⁶⁷ αποσύρθηκε, διότι κατά τη συζήτησή του στη Βουλή υπήρξαν έντονες διαμαρτυρίες κατά της διάταξης που όριζε τη φορολόγηση των καθαρών προσόδων του κλήρου. Για το

¹⁶³ Ο.π., 70 και 80-81 στην «Περί κλήρου» Έκθεση του Μητροπολίτη Βεροίας Καλλινίκου (4-4-1920).

¹⁶⁴ Ο.π., 70.

¹⁶⁵ Ο.π., 71.

¹⁶⁶ Γρηγόριος ο Παλαμάς 5 (1921), 553-554.

¹⁶⁷ Ο.π., 554.

λόγο αυτό ο Γεννάδιος έθεσε το ίδιο ζήτημα σε συνεδρία της Δημογεροντίας της Θεσσαλονίκης, η οποία αποφάσισε την αύξηση του καταβαλλόμενου από τα Εκκλησιαστικά Συμβούλια¹⁶⁸ επιδόματος των εφημερίων της πόλης. Η λύση όμως αυτή ήταν προσωρινή, γι' αυτό επανέφερε το θέμα στην Επισκοπική Σύνοδο (6 Μαρ. 1923).¹⁶⁹

Συνεχίζοντας τον αγώνα του υπέρ της αύξησης της μισθοδοσίας του ενοριακού κλήρου και ως πρόεδρος του Ιερατικού Συνδέσμου Θεσσαλονίκης, ο Γεννάδιος απέστειλε κατά το 1925,¹⁷⁰ σε συνεννόηση με την Παγκληρική Ένωση της Αθήνας,¹⁷¹ τηλεγραφήματα προς την Κυβέρνηση ζητώντας τη θέσπιση σχετικού νόμου. Για την ίδια υπόθεση, ο γραμματέας του Συνδέσμου π. Ευάγγελος Μουρτζίνος επισκέφθηκε πριν τα Χριστούγεννα του 1925 τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης Θ. Πάγκαλο¹⁷² και απέσπασε θετική υπόσχεση, ωστόσο σχετική νομοθετική ρύθμιση δεν έγινε.

Λόγω της κατάστασης αυτής, ο Ιερατικός Σύνδεσμος Θεσσαλονίκης χορήγησε το 1926 στον εφημεριακό κλήρο και στο προσωπικό των ναών έναν επιπλέον μισθό ως δώρο Χριστουγέννων,¹⁷³ ενώ για τους εφημερίους, που πληρώνονταν με το παλιό καθεστώς από τους ενορίτες, ορίστηκε να τους καταβληθεί από το ταμείο του ναού, αναλόγως με τους πόρους του, ποσό τουλάχιστον 300 δραχ. Ακολούθως, το Πάσχα του 1927,¹⁷⁴ κοινοποίησε Εγκύκλιο του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γενναδίου σχετικά με την απόφαση της Δημογεροντίας Θεσσαλονίκης να δοθεί στον κλήρο και το προσωπικό των ναών χρηματικό βοήθημα ίσο με το μισό του μηνιαίου επιδόματός τους, πολλά όμως Εκκλησιαστικά Συμβούλια δεν ανταποκρίθηκαν στην προτροπή αυτή. Τα παραπάνω χρηματικά δώρα των Χριστουγέννων και του Πάσχα άρ-

¹⁶⁸ Ο.π.

¹⁶⁹ ΠΕΣΘ 276-281. Περίληψη βλ. Αθ. Καραθανάσης - Αρχιμ. Γεώργιος Τριανταφυλλίδης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 53, 70· Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 163-164.

¹⁷⁰ Γρηγόριος ο Παλαμάς 10 (1926), 245.

¹⁷¹ ΠΕΣΘ 276.

¹⁷² Γρηγόριος ο Παλαμάς 10 (1926), 246.

¹⁷³ Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 296. Για τον Ιερατικό Σύνδεσμο, βλ. Θ. Παλλίδου, *1917-1928: Η κρίσιμη περίοδος*, 113-114.

¹⁷⁴ Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 296.

χισαν πλέον να καθιερώνονται, όπως διαπιστώνεται από τις σχετικές ενέργειες του Συνδέσμου και το επόμενο έτος,¹⁷⁵ χωρίς βεβαίως να λείπουν οι αντιδράσεις πολλών Εκκλησιαστικών Συμβουλίων.

Στις 14 Σεπτ. 1929,¹⁷⁶ κατά την τροποποίηση και συμπλήρωση του Νόμου ΓΥΙΔ (1923) περί του Γενικού Εκκλησιαστικού Ταμείου, θεσπίστηκε με το άρθρο 2 η προσωρινή σύνδεση του μισθού των εφημερίων,¹⁷⁷ μέχρι την καταβολή του από το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο, αφ' ενός μεν με τα χρόνια υπηρεσίας και τις οικογενειακές ανάγκες τους, αφ' ετέρου δε με τα έσοδα του ναού. Σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορούσε να υπερβαίνει το 30%, όταν τα ετήσια ακαθάριστα έσοδα του ναού κυμαίνονταν μεταξύ των 100.000-150.000 δρχ., και το 25% όταν ξεπερνούσαν τις 150.000 δρχ.

6. Μέρμινα για τους πρόσφυγες κληρικούς

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (1922) πλήθος προσφύγων Ελλήνων κατέφυγαν στις περιοχές των «Νέων Χωρών», για τη φροντίδα των οποίων δραστηριοποιήθηκαν τοπικοί πολιτικοί, εκκλησιαστικοί και κοινωνικοί φορείς με τους πενιχρούς πόρους που διέθεταν. Το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών ανταποκρινόμενο στο αίτημα αποκατάστασης 42 προσφύγων ιερέων, που είχαν συγκεντρωθεί στην Καβάλα, απέστειλε σχετική Εγκύκλιο (4845 / 28-1-1923)¹⁷⁸ στους Αρχιερείς των «Νέων Χωρών». Απαντώντας σ' αυτή ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος ενημέρωσε τις πολιτικές αρχές ότι αδυνατούσε να συμβάλει στην αποκατάστασή τους, διότι στη Μητρόπολή του υπήρχαν ακόμη αρκετοί αδιόριστοι πρόσφυγες ιερείς,¹⁷⁹ και τόνισε την ανάγκη της οικονομικής στήριξής τους μέσω της παροχής τακτικού μηνιαίου επιδόματος. Ας σημειωθεί ότι ο ίδιος ως πρόεδρος του Εκκλησια-

¹⁷⁵ Γρηγόριος ο Παλαμάς 12 (1928), 247.

¹⁷⁶ Γρηγόριος ο Παλαμάς 13 (1929), 473-478.

¹⁷⁷ Ο.π., 474.

¹⁷⁸ ΠΕΣΘ 270.

¹⁷⁹ Ο.π., 271.

στικού Αρχιερατικού Συμβουλίου των «Νέων Χωρών» είχε δείξει το αμέριστο ενδιαφέρον του για την αποκατάσταση των προσφύγων ιερέων κατά την προηγούμενη προσφυγοποίηση και είχε ζητήσει από τους Αρχιερείς (Συνεδρία 10ης Ιουνίου 1917)¹⁸⁰ τον κατά προτεραιότητα διορισμό τους στις χηρεύουσες θέσεις, ενώ για την οικονομική στήριξη των αδιόριστων είχε παρακαλέσει την Προσωρινή Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου να προβεί στην παροχή μηνιαίου επιδόματος, σημειώνοντας πως λόγω του ιερατικού αξιώματός τους δεν μπορούσαν να ασκήσουν κάποιο βιοποριστικό επάγγελμα.

Θέτοντας στην Επισκοπική Σύνοδο (3 Μαρ. 1923)¹⁸¹ ως θέμα συζήτησης την προαναφερθείσα Εγκύκλιο, ο Γεννάδιος εισηγήθηκε την υποβολή σχετικού αιτήματος στους Υπουργούς των Εκκλησιαστικών και της Περιθάλψεως, στον Πρωθυπουργό Γονατά και στον Αρχηγό της Επανάστασης Πλαστήρα, ώστε να υπάρξει κυβερνητική μέριμνα¹⁸² για τους εμπερίστατους πρόσφυγες ιερείς. Για την ευόδωση της ενέργειάς τους αυτής, ο Καμπανίας Διόδωρος¹⁸³ πρότεινε την παρέμβαση και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ενώ ο Πολυανής Φώτιος¹⁸⁴ επανέφερε στη συζήτηση και το οικονομικό πρόβλημα της επαρχίας του. Απαντώντας ο τελευταίος στην κυβερνητική Εγκύκλιο, κατέστησε γνωστό στην Κυβέρνηση ότι στους προσφυγικούς οικισμούς της επαρχίας του Κιλκίς είχαν διοριστεί πρόσφυγες ιερείς χωρίς κανονικό μισθό, με αποτέλεσμα να δυστυχούν λόγω των ανεπαρκών τυχερών τους. Για το λόγο αυτό εισηγήθηκε στο αίτημα της Επισκοπικής Συνόδου για την κρατική μέριμνα των προσφύγων ιερέων να συμπεριληφθούν και οι μη μισθοδοτούμενοι πρόσφυγες εφημέριοι της επαρχίας του. Η πρότασή του έγινε αποδεκτή και η σύνταξη του σχετικού εγγράφου¹⁸⁵ ανατέθηκε στους Επι-

¹⁸⁰ Γρηγόριος ο Παλαμάς 1 (1917), 295. Βλ. και Αθ. Αγγελόπουλος, *Η Εκκλησιαστική Ιστορία*, 97.

¹⁸¹ ΠΕΣΘ 267-271. Περίληψη βλ. Αθ. Καραθανάσης, *Η Επισκοπική Σύνοδος*, 155.

¹⁸² ΠΕΣΘ 271. Βλ. και Αθ. Καραθανάσης, *Η πρώτη δωδεκαετία*, 175.

¹⁸³ ΠΕΣΘ 271.

¹⁸⁴ Ο.π.

¹⁸⁵ Ο.π.

σκόπους Καμπανίας Διόδωρο και Ιερισσού και Αγίου Όρους Σωκράτη.

Το συνταχθέν έγγραφο εγκρίθηκε στην επόμενη Συνεδρία (6 Μαρ. 1923)¹⁸⁶ και υπογεγραμμένο από όλους τους Αρχιερείς - Θεσσαλονίκης Γεννάδιο, Κίτρους Παρθένιο, Καμπανίας Διόδωρο, Πολυανής Φώτιο, Ιερισσού και Αγίου Όρους Σωκράτη¹⁸⁷ - στάλθηκε στην Αθήνα στον Αρχηγό της Επανάστασης Πλαστήρα, τον Πρωθυπουργό Γονατά και τους Υπουργούς των Εκκλησιαστικών και της Περιθάλψεως (6 Μαρ. 1923).¹⁸⁸ Σύμφωνα με αυτό, οι Ιεράρχες της Επισκοπικής Συνόδου είχαν ασχοληθεί καθυκόντως με το ζήτημα του προσφυγικού κλήρου,¹⁸⁹ που λόγω της απώλειας των ενοριών του κατά τη Μικρασιατική καταστροφή είχε περιέλθει σε οικτρή οικονομική κατάσταση. Παρά τη μέριμνά τους, αρκετοί εξ αυτών παρέμεναν ακόμη αδιόριστοι είτε λόγω της έλλειψης θέσεων είτε εξαιτίας της αδυναμίας των ταμείων των ναών να παράσχουν την οικονομική χορηγία ακόμη και στους υπηρετούντες εφημερίους, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για τη μείωση των εκκλησιαστικών δικαιωμάτων τους εξαιτίας των υπεράριθμων κληρικών, δεδομένου ότι οι περισσότεροι δεν μισθοδοτούνταν από το Εκκλησιαστικό Ταμείο, αλλά βιοπορίζονταν μόνο με τα κανονικά έσοδά τους και τα πενιχρά τυχερά τους. Για το λόγο αυτό, πρότειναν τον ορισμό μηνιαίου κυβερνητικού επιδόματος,¹⁹⁰ τονίζοντας ότι λόγω του αξιώματός τους οι αδιόριστοι πρόσφυγες ιερείς δεν μπορούσαν να ασκήσουν κάποιο βιοποριστικό επάγγελμα. Η εισήγησή τους όμως αυτή δεν είχε επιτυχή κατάληξη και η κυβερνητική μέριμνα για τους πρόσφυγες κληρικούς την περίοδο εκείνη περιορίστηκε μόνο στο

¹⁸⁶ Ο.π., 279.

¹⁸⁷ Βιογραφικά στοιχεία, βλ. Β. Σταυρίδης, «Ο Σωκράτης Σταυρίδης προ της ανυψώσεώς του εις την Επισκοπήν (Μητρόπολιν) Ιερισσού και Αγίου Όρους (1866-1911/1945)», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 77 (1994), 5-20· Δημ. Κύρου, *Ο Μητροπολίτης Ιερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου Σωκράτης Σταυρίδης (1866-1944. [Η ζωή και το έργο του, όπως καταγράφηκε στο περιοδικό «ΑΡΝΑΙΑ» (1989-2011) και σε άλλα έντυπα]*, Αρναία 2011.

¹⁸⁸ ΠΕΣΘ 279-280. Βλ. την Επιστολή στο Παράρτημα της παρούσας μελέτης, έγγραφο 8.

¹⁸⁹ ΠΕΣΘ 279.

¹⁹⁰ Ο.π.

εφάπαξ οικονομικό βοήθημα¹⁹¹ των 100 δρχ., που είχε χορηγηθεί τα Χριστούγεννα του 1922.

Με νέα επιστολή της προς την Κυβέρνηση η Επισκοπική Σύνοδος Θεσσαλονίκης επισήμανε τον κίνδυνο να προβούν οι αναξιοπαθούντες πρόσφυγες κληρικοί, λόγω της άθλιας οικονομικής κατάστασής τους, σε ενέργειες¹⁹² που θα έθιγαν το γόητρο της Πολιτείας και της Εκκλησίας, ενδεχόμενο που είχε επισημανθεί και στην Εγκύκλιο του Υπουργού των Εκκλησιαστικών προς τους Αρχιερείς της Μακεδονίας και Δ. Θράκης (4845/28-1-1923). Για την πρόληψη μιας τέτοιας δυσάρεστης εξέλιξης πρότεινε τον ορισμό μηνιαίου επιδόματος¹⁹³ όχι μόνο για τους αδιόριστους πρόσφυγες ιερείς αλλά και για εκείνους που είχαν διοριστεί σε μικρά χωριά και προσφυγικούς συνοικισμούς, όπως στην επαρχία του Κιλκίς,¹⁹⁴ υπενθυμίζοντας ότι ανάλογη κυβερνητική μέριμνα είχε ληφθεί και κατά την προηγούμενη προσφυγοποίηση της Θράκης και της Μ. Ασίας (1913-1920).¹⁹⁵ Τόνισε, τέλος, πως η αποτελεσματική λύση του ζητήματος αυτού θα γινόταν αποδεκτή με αισθήματα ανακούφισης και ευγνωμοσύνης από την ελληνική κοινωνία και την Εκκλησία.¹⁹⁶

Κυβερνητική όμως ανταπόκριση δεν υπήρξε, γι' αυτό η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης συνέχισε να μεριμνά για την ανακούφιση των βιοποριστικών αναγκών των άπορων προσφύγων ιερέων της επαρχίας της κυρίως μέσω των φιланθρωπικών δράσεων του Ιερατικού Συνδέσμου.¹⁹⁷

7. Συμπερασματικές επισημάνσεις

¹⁹¹ Ο.π.

¹⁹² Ο.π.

¹⁹³ Ο.π.

¹⁹⁴ Ο.π.

¹⁹⁵ Ο.π.

¹⁹⁶ Ο.π.

¹⁹⁷ Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο Ιερατικός Σύνδεσμος διέθεσε το 1926 για την οικονομική ενίσχυση των προσφύγων ιερέων το ποσό των 6.640 δρχ., βλ. Γρηγόριος ο Παλαμάς 11 (1927), 298.

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω καταλήγουμε στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

(α) Ο θεσμός της Επισκοπικής Συνόδου της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης ως μια μορφή αποκεντρωμένης εκκλησιαστικής διοίκησης διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην οργάνωση και διαποίμανση των χριστιανικών Κοινοτήτων της Κεντρικής Μακεδονίας, ιδίως κατά τη μακρόχρονη περίοδο της Οθωμανοκρατίας. Παρείχε τη δυνατότητα άμεσης λήψης αποφάσεων και καλύτερου συντονισμού των ενεργειών για την επίλυση των εκάστοτε αναφυομένων τοπικών προβλημάτων, προωθώντας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο μόνο τις δυσεπίλυτες υποθέσεις.

(β) Κατά τις κρίσιμες για τον Ελληνισμό περιόδους των Βαλκανικών συρράξεων, του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, του εθνικού διχασμού και της Μικρασιατικής καταστροφής, η Επισκοπική Σύνοδος ανέλαβε, υπό την προεδρία του ικανότατου Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γενναδίου, πρωτοβουλίες όχι μόνο για την προστασία και πνευματική καθοδήγηση του ποιμνίου της αλλά και για τη διευθέτηση του εκκλησιαστικού καθεστώτος των «Νέων Χωρών», που πολιτικώς υπάγονταν στο ελληνικό κράτος και εκκλησιαστικώς στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

(γ) Εξαιτίας της παρατεταμένης εκκρεμότητας της νομοκανονικής ρύθμισης της εκκλησιαστικής διοίκησης των «Νέων Χωρών» οι Ιεράρχες τους αντιμετώπιζαν σοβαρές δυσχέρειες στην άσκηση των ποιμαντικών καθηκόντων τους και στον αξιοπρεπή βιοπορισμό τους, καθότι πολλοί χριστιανοί αρνούσαν να καταβάλλουν τις καθιερωμένες αρχιερατικές εισφορές τους, ενώ το Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο της Εκκλησίας της Ελλάδος δήλωνε αδυναμία για τη μισθοδοσία τους. Η παρελκυστική και μετά διακρίσεων πολιτική που ακολουθούσε η εκάστοτε Ελληνική Κυβέρνηση στην επίλυση του ζωτικού αυτού οικονομικού προβλήματός τους, καθώς και η επαμφοτερίζουσα συμπεριφορά που επεδείκνυε απέναντί τους η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος καλλιεργούσαν έντονα αισθήματα πικρίας και δυσαρέσκειας.

(δ) Η κατάσταση της οικονομικής εξαθλίωσης των Αρχιερέων των «Νέων Χωρών» ανάγκασε την Επισκοπική Σύνοδο της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης να υποβάλει αλληπάλληλα υπομνήματα στην Ελληνική Κυβέρνηση. Το αρχιερατικό επίδομα, που

θεσπίστηκε κατόπιν τούτων, γνώρισε διαβαθμίσεις εις βάρος των Μητροπολιτών και Επισκόπων των «Νέων Χωρών», με συνέπεια να προκληθούν έντονες αντιδράσεις. Για τη διόρθωση της αδικίας αυτής ο Γεννάδιος ανέλαβε σημαντικές πρωτοβουλίες είτε από τη θέση του προέδρου της Επισκοπικής Συνόδου και του Εκκλησιαστικού Αρχιερατικού Συμβουλίου είτε από τη θέση του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης μετά την κατάργηση των θεσμικών αυτών οργάνων. Με συνεχείς αναφορές του και πιέσεις συνέβαλε στη θέσπιση νόμου για την εξίσωση της μισθοδοσίας όλων των Μητροπολιτών αδιακρίτως, η οποία έκτοτε διατηρήθηκε, αφού οι «Νέες Χώρες» εκχωρήθηκαν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο επιτροπικώς στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος (1928). Ενδιαφέρον επέδειξε και για την αύξηση του επιδόματος που χορηγούνταν από το Υπουργείο Εξωτερικών στους πρόσφυγες Ιεράρχες.

(ε) Ζωηρή υπήρξε η μέριμνα της Επισκοπικής Συνόδου και για την οικονομική ανακούφιση του εφημεριακού κλήρου, ο οποίος με βάση το παλιό καθεστώς βιοποριζόταν από το ενοριακό επίδομα, που προερχόταν από τη μηνιαία εισφορά των ενοριτών και μέρος των εσόδων του ναού, καθώς και από τα τυχερά των ιεροπραξιών. Επειδή όμως το επίδομα αυτό ήταν πενιχρό, ο Θεσσαλονίκης Γεννάδιος εισηγήθηκε προσωρινώς το διπλασιασμό της ενοριακής εισφοράς και την είσπραξή της μέσω των Δημόσιων Ταμείων. Αργότερα, με την ένταξη των εφημεριών στο Γενικό Εκκλησιαστικό Ταμείο αγωνίστηκε με θέρμη για την αύξηση του μηνιαίου μισθού τους, ιδίως της κατώτερης κατηγορίας των μη προσοντούχων.

(στ) Το ζήτημα των προσφύγων κληρικών απασχόλησε έντονα την Επισκοπική Σύνοδο της Θεσσαλονίκης, η οποία διόρισε αρκετούς εξ αυτών σε κενές θέσεις εφημεριών, ενώ για τους υπολοίπους ζήτησε από την Ελληνική Κυβέρνηση τη θεσμοθέτηση μηνιαίου επιδόματος για την κάλυψη των βιοποριστικών αναγκών τους. Μολαταύτα δεν υπήρξε σχετική νομοθετική ρύθμιση, γι' αυτό η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης ανακούφιζε τις οικονομικές ανάγκες τους κυρίως μέσω φιλανθρωπικών δράσεων του Ιερατικού Συνδέσμου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

[1]

Επιστολή της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης προς τον
Γενικό Διοικητή της Μακεδονίας περί της αρχιερατικής επιχορή-
γησης¹⁹⁸

Ἐν Θ/κη τῇ 29ῃ 8/βρίου 1913

Ἀριθ. Πρωτ. 893

Ἐξοχώτατον Γεν.
Διοικητὴν Μακεδονίας

Ἐξοχώτατε

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐγκυκλίου τῆς Νομαρχίας ζητούσης τὴν ἀποστολὴν καταλόγων / τῶν ἐκκλ(ησιαστι)κῶν προσόδων τοῦ Μητροπολίτου καὶ τῶν Ἐπισκόπων ἢ Ἐπισκοπικῇ / Σύνοδος λαβοῦσα ὑπ' ὅψιν ὅτι ἡ ζήτησις τῶν προσόδων τούτων θ' ἀποβλέπη / πάντως τὴν λήψιν κυβερνητικῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου μέτρων ἀπεφάσισεν / ὅπως ὑποβάλλῃ τῇ Σ. Κυβερνήσει διὰ τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος τὴν ἐπὶ τοῦ ζητή/ματος τούτου γνώμην αὐτῆς.

Κατὰ τοὺς Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς ἡ ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγησις τῆς Μη / τροπόλεως Θεσσαλονίκης ἀνέρχεται εἰς γρόσια 92.500 τῆς Ἐπισκοπῆς / Κίτρους εἰς γρ. 30.000, τῆς Ἐπισκοπῆς Πολυανῆς εἰς γρ. 50.000, τῆς Ἐπισκο / πῆς Καμπανί-
ας εἰς γρ. 60.000, τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου εἰς / γρ. 30.000 καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἱερισσοῦ εἰς γρ. 30.000.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ποσὸν τοῦτο ἔνεκα διαφορῶν γνωστῶν λόγων δὲν ἦτο πραγματο / ποιήσιμον, αἱ δὲ τυχηραὶ ἀπολαβαὶ εἶνε εὐτελεῖς καὶ πενιχρόταται διὰ / τε τὴν σμικρότητα καὶ τὴν πενίαν τῶν ἐκκλ(ησιαστι)κῶν περιφερειῶν ἀνέκαθεν / ἀπησχόλει τὸ ζή-
τημα τῆς ἀξιοπρεποῦς συντηρήσεως τῶν ἀρχιερέων καὶ ἡμᾶς / καὶ τὸ Σ. Πατριαρχεῖον.

¹⁹⁸ ΠΕΣΘ 210-211.

Φρονοῦντες, ὅτι μὲ τὴν ἐπ' αἰσίοις συντελεσθεῖσαν ἀπελευθέρωσιν τῶν με / ρῶν ἐπιβάλλεται καὶ ἡ λήψις μέτρων πρὸς ἀξιοπρεπῇ συντήρησιν τῶν / Ἱεραρχῶν, συνοδικῇ διαγνώμῃ ὑποβάλλομεν διὰ τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος / καὶ εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν τὴν ὁμόφωνον ἡμῶν εὐχὴν καὶ θερμὴν παράκλη / σιν, ὅπως ἐν ἧ περιπτώσει καταργηθῇ τὸ κρατοῦν σύστημα τῆς εἰσπρά / ξεως τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιχορηγήσεως καὶ ὀρισθῇ κυβερνητικόν ἐπὶ / δομα τὸ ὀρισθησόμενον τοιοῦτον μὴ ἢ ἔλαττον τῶν ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν / Κανονισμῶν ὀριζομένων καὶ ἀνωτέρω σημειωθέντων.

Εὐελπιστοῦμεν ὅτι ἡ εὐχὴ ἡμῶν αὕτη καὶ παράκλησις νὰ ἐκτιμηθῇ / [σ.211] δεόντως παρὰ τῆς Σ. Κυβερνήσεως ἀναγνωρίζουσης τὴν ἀνάγκην τῆς ἀξιοπρεποῦς / πλέον συντηρήσεως καὶ παντὸς μὲν τοῦ κλήρου ἰδίως δὲ τοῦ ἀνωτέρου, ὅστις / μέχρι τοῦδε πρὸς τῇ πολλῇ ἠθικῇ δοκιμασίᾳ ἐπάλαιε καὶ κατὰ οἰκονομικῶν / δυσχερειῶν. Ἐπὶ ταύταις κλπ.

[2]

Απόσπασμα Πρακτικοῦ Συνεδριάς τῆς Επισκοπικῆς Συνόδου
Θεσσαλονίκης
(4 Μαρ. 1914)¹⁹⁹

Μετὰ ταῦτα τοῦ Προέδρου εἰπόντος ὅτι διεβιβάσθη μὲν τὸ προηγουμένως ἀποφασισθὲν συνοδικῶς / ἔγγραφον (βλ. προηγ. πρακτ.) περὶ καθορισμοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιδόματος πρὸς τὴν Γεν. Διοίκησιν, / ἀντίγραφον δ' αὐτοῦ ἐπεδόθη κατὰ 9/βριον προηγουμένου ἔτους ὑπὸ τῆς Α. Παναγιότητος καὶ εἰς τὸν / τότε Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Πανᾶν, κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἐντεῦθεν διέλευσιν τοῦ Προέ / δρου τῆς Κυβερνήσεως κ^{ον} Βενιζέλου ἀνέπτυξε καὶ εἰς αὐτὸν τὸ ζήτημα καὶ ἔλαβεν ὑποσχέσεις ὅτι θὰ / μελετήσῃ αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἄχρις ὥρας οὐδὲν ἐγένετο ἡ Ἐπισκ. Σύνοδος λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ πρότερον / μὲν ἰδίᾳ δ' ἀπὸ τοῦ νέου ἔτους οἱ χρ(ιστια)νοὶ δυστροποῦσιν εἰς τὴν καταβολὴν τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιχορη / γήσεως νομίζοντες ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς

¹⁹⁹ ΠΕΣΘ 219.

πληρώνονται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι ἐπείγει τὸ ζήτημα τοῦτο ἐνέ / κρινεν ὅπως διαβιβασθῇ κατάλληλος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ παρακληθῇ οὗτος ὅπως ἐπισπεύσῃ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τούτου.

[3]

Απόσπασμα Πρακτικού Συνεδρίας της Επισκοπικής Συνόδου
Θεσσαλονίκης
(27 Οκτ. 1914)²⁰⁰

Εἶτα ὁ Παν. Πρόεδρος εἶπε τὰ ἐξῆς: / Ὡς γνωστὸν, Ἅγιοι Ἀδελφοί, καὶ ἄλλοτε ἀπησχόλησεν / ἡμᾶς τὸ ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς ἡμῶν καταστά / σεως, ἡ ὁποία ἐπεδεινώθη ἀπὸ τῆς ἐπ' αἰσίοις / [σ.222] ἀπελευθερώσεως ἡμῶν. Ἀτυχῶς αἱ συνοδικῇ διαγνώμη / γενόμεναι πρὸς τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν ἐκθέσεις των / καὶ αἱ ἐνέργειαι μου ἐν Ἀθήναις δὲν ἐτελεσφό / ρησαν καθόσον τὸ μὲν Ἐκκλ. Ταμεῖον πρὸ / τῆς χειραφετήσεως ἡμῶν οὐδεμίαν ἀναλαμβάνει / ἀπέναντι ἡμῶν ὑποχρέωσιν, ἡ δὲ Σεβ. Κυβέρνησις / συνεχίζει ἐκείνας μόνον τὰς ὑποχρεώσεις τὰς / ὁποίας εἶχεν ἐπὶ τοῦ πρώην καθεστῶτος πρὸς τοὺς / ἐμπεριστάτους ἀρχιερεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος / Πολυανῆς.

Τῶν Θεοφιλεστάτων Ἐπισκόπων παρατηρησάντων / ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἐπεδεινώθη ἔτι / μᾶλλον διὰ τῆς καταρ / γήσεως τῶν Ἐκκλ. Δικα / στηρίων καὶ τῶν ἐν ταῖς Ἐπισκοπαῖς συμβολαιογραφείων, ὧν τὰς προσό / δους κατὰ τὰ ἐν ταῖς Ἐπισκοπαῖς των καθιερωμέ / να ἐλάμβανον οἱ ἴδιοι καὶ διὰ τῆς ἀσθενοῦς συνδρο / μῆς ἣν παρέχει ἡ Κυβέρνησις πρὸς εἰσπραξιν / τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιχορηγήσεως ἀπεφασίσθη / νὰ παρακληθῇ ὁ Παναγιώτατος Πρόεδρος / ὅπως καὶ αὐθις ἐν Ἀθήναις προβῇ εἰς ἐνέ / ρ / γειαν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν Ἐπισκόπων ἀπὸ / τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας διαφωτίζων / τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ βάσει ὑπομνήμα / τος τῶν Ἐπισκόπων.

²⁰⁰ Ο.π., 221-222.

[4]

Ὑπόμνημα τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνόδου Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν
 Πρόεδρον
 τῆς Προσωρ. Κυβερνήσεως Κύριον Ἐλ. Βενιζέλον περὶ τοῦ
 ἀρχιερατικοῦ
 ἐπιδόματος (28 Φεβρ. 1917)²⁰¹

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε

Τυγχάνει πλέον ἢ βέβαιον, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θέσις τῶν Ἀρ /
 χιερέων τῶν Νέων Χωρῶν μετὰ τὴν ἐπ' αἰσίοις ἀποκατάστασιν /
 τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, καὶ τὴν ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1915 /
 ἐφαρμογὴν τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου τοῦ Νόμου περὶ παροχῆς / τοῦ
 ὀριζομένου ἐπιδόματος ἀπέβη τοσοῦτον δυσχερὴς καὶ / προβλη-
 ματώδης, ὥστε πάραυτα ἠκούσθησαν διαμαρτυρίαι / καὶ δίκαια
 παράπονα ἐκ μέρους τῶν ἀγίων ἐν Χ(ριστ) ᾧ ἀδελ / φῶν.
 Ἐκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσαν οὗτοι γράφοντες, ἐνεργοῦντες καὶ /
 παρακαλοῦντες, ὅπως ὡς τάχιστα ληφθῇ ἀρμοδίως ἡ δέουσα /
 φροντὶς καὶ μέριμνα πρὸς τὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀξιοπρεπῆ / καὶ
 ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα καὶ τὰς πολλὰ / πλᾶς
 αὐτοῦ ὑποχρεώσεις συντήρησιν. Καὶ ἐλήφθησαν μὲν τὰ δίκαια
 τῶν Ἀρχιερέων παράπονα ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν ὑπὸ / τῆς
 ὀλομελείας τῶν Σεβ^{ων} μελῶν τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς /
 Ἐπιτροπείας, ἣτις καὶ διὰ σχετικοῦ ἄρθρου καθορίζει, ὡς /
 γνωστὸν, τὸν μισθὸν τῶν Ἀρχιερέων τοῦ Βασιλείου ἀδια / κρί-
 τως εἰς δραχμὰς ἑπτακοσίας (700) κατὰ μῆνα, ἀλ / λὰ τοῦ
 σχετικοῦ νομοσχεδίου μήπω ἐπιψηφισθέντος διὰ τοὺς / γνωστοὺς
 τῇ Κυβερνήσει λόγους καὶ οὕτω ἀναβληθείσης πά / σης ἐνεργείας
 καὶ αποφάσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐ / ξακολουθεῖ ἔκτοτε
 ἡ δυσχερὴς καὶ προβληματώδης ἀπὸ οἱ / κονομικῆς ἀπόψεως θέ-
 σις τῶν Ἀρχιερέων κατατρύχουσα / [σ.239] αὐτοὺς καὶ
 ἐξευτελίζουσα εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον τὸ μέγα τῆς /
 Ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα.

²⁰¹ ΠΕΣΘ 238-240.

Ἡ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος ἀσχοληθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἐνδία / φέροντος τούτου ζητήματος καὶ λαβοῦσα ὑπ' ὅψιν τὰς πρὸς αὐ / τὴν σχετικὰς ἀνακοινώσεις τοῦ Παναγιωτάτου Προέδρου, καθ' ἃς / παρὰ τῇ σεβαστῇ Κυβερνήσει ἐπικρατεῖ σκέψεις καθορισμοῦ δια / φόρου διὰ τοὺς Μητροπολίτας καὶ Ἐπισκόπους ἐπιδόματος, καὶ / ρίαν ἡσθάνθη ἐπὶ τούτῳ θλίψιν καὶ ἐθεώρησε καλόν, ἵνα δι' ὑπο / μνήματος αὐτῆς ἐπιστήσῃ ἐπὶ τούτῳ τὴν προσοχὴν τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος.

Οἱ Ἐπίσκοποι, Ἐξοχώτατε, τῆς Μητροπόλεως / Θεσσαλονίκης παρασχόντες καὶ παρέχοντες ἐν τῷ μέτρῳ / τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν δυνάμεων ὑπηρεσίας τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ / ἔθνει εὐρίσκεται ἐν τοιαύτῃ λυπηρᾷ καὶ ἀξιοδακρύτῳ οἴκῳ / νομικῇ θέσει, ὥστε νὰ στερῶνται καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου / ὑπαλλήλου μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποστῶσι τὴν δαπάνην τῆς μισθοδο / σίας καὶ συντηρήσεως αὐτοῦ. Καὶ εὐγνωμονοῦσι μὲν τῇ Σεβ. Κυβερ / νήσει διότι σκέπτεται περὶ αὐξήσεως τοῦ ἐπιδόματος αὐτῶν, ἀλλ' / λὰ φρονοῦσιν, ὅτι ἀδικοῦνται διὰ τῆς μελετωμένης διακρίσεως, / διότι καὶ αἱ Ἐπισκοπαὶ λόγῳ ὑπηρεσίας καὶ συντηρήσεως ἔχουσαι τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις, ἃς καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ Μητροπόλεις, ἐν τισὶ δὲ / καὶ μείζονας ἀποκέντρων τινων Μητροπόλεων, στεροῦνται τῶν / ἀποδοχῶν, ἃς αἱ Μητροπόλεις, λόγῳ τῆς πλέον ἐκτεταμένης περιφερείας αὐτῶν, καρποῦνται.

Καὶ τῷ ὄντι τίνας ἀποδοχὰς δύναται νὰ ἔχῃ ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτοῦ ὁ Ἐπίσκοπος Κίτρους μὲ 38 χωρία ἔχοντα πληθυσμὸν 25 χιλιάδων χριστιανῶν, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα τσιφλίκια / καὶ νομαδικά; ἢ ὁ Ἐπίσκοπος Καμπανίας, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ / κλησιαστικὴ περιφέρεια ἀποτελεῖται ἐκ χωρίων 34 μὲ πληθυσ / μὸν 12 χιλιάδων χριστιανῶν καὶ τούτων κατὰ τὰ 2/3 κολλήγων; ἢ ὁ Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου μὲ 17 χωρία ἔχοντα 14 χιλιάδας χρι / στιανῶν, ὧν τὸ πλεῖστον λόγῳ τοῦ ὄρεινοῦ καὶ ἀγόνου τοῦ ἐδά / φους ἀποδημεῖ πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν; ἢ ὁ Ἐπίσκοπος / Ἱερισσοῦ μὲ 9 χωρία ἔχοντα 10 χιλιάδας χριστιανῶν; ἢ ὁ / πολυπαθὴς Ἐπίσκοπος Πολυανῆς, τοῦ ὁποίου ἡ Ἐπαρχία κα / τερειπωθεῖσα εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ μόλις / κατοικηθεῖσα ὑπὸ δυστήνου προσφυγικοῦ στοιχείου εὐρίσκεται / καὶ τώρα εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἀδήριτον ἀνάγκην νὰ ἐρημω / θῇ ἐκ νέου λόγῳ τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων;

Τὰ ἀνωτέρω ὑποβάλλοντες τῇ ὑμετέρᾳ Ἐξοχῷ / τητι ἔχομεν ἀκλόνητον πεποίθησιν, ὅτι δεόντως θὰ ἐκτιμῇ / θῶσι, καὶ θὰ ἀποδοθῇ ἡμῶν δίκαιον διὰ τῆς παροχῆς / ἰσοπόσου πρὸς τοὺς Μητροπολίτας ἐπιδόματος. Ἐν ἧ δὲ / περιπτώσει ἤθελεν ἐπικρατήσῃ ἄλλη τις σκέψις εὐλαβῶς / δηλοῦμεν, ὅτι δὲν θὰ παύσωμεν παραπονούμενοι διὰ τὴν / [σ.240] πρὸς ἡμᾶς γεννησομένην ἀδικίαν καὶ προσβολὴν καὶ ἐξακολου / θοῦντες τὰς νομίμους ἡμῶν ἐνεργείας παρὰ τε τῇ Ὑμετέρᾳ / Ἐξοχότητι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀρμοδίοις μέχρις ὅτου πλήρως / ἱκανοποιηθῶμεν.

Ἐπὶ τούτοις κτλ.

† ὁ Θεσσαλονίκης Γεννάδιος

† ὁ Κίτρους Παρθένιος

† ὁ Καμπανίας Διόδωρος

† ὁ Πολυανῆς Φώτιος

† ὁ Ἀρδαμερίου Ἰωακείμ

[5]

Σχέδιο επιστολῆς του Προέδρου της Επισκοπικῆς Συνόδου Θεσσαλονίκης

Γενναδίου πρὸς τοὺς Επισκόπους της Μητροπόλεως Κρήτης²⁰²

Σεβασμιώτατε ἐν Χ(ριστ)ῷ Ἀδελφέ

Γνωρίζετε ἴσως, ὅτι ἡ Ἐθνικὴ ἡμῶν Κυβέρνησις ἐσκέφθη καὶ / ἀπεφάσισε τὴν αὕξησιν τοῦ Ἀρχιερατικοῦ ἡμῶν ἐπιδόματος. Ἀλλ' ἴσως ἀγνοεῖτε, ὅτι πρόκειται νὰ γίνῃ διάκρισις Μητροπολιτῶν καὶ / Ἐπισκόπων παρὰ τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ προσχεδίου Νόμου / τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπείας καὶ παρὰ τὸ δί / καιον, ἀφοῦ Μητροπολίται καὶ Ἐπίσκοποι ἔχουσι τὰς αὐ / τὰς ὑπηρεσιακὰς ὑποχρεώσεις ἐν τισι δὲ καὶ μείζονας. Τοῦτο / πληροφορηθεῖσα ἀσφαλῶς ἡ περὶ ἐμὲ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος / [σ.245] κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 1^{ης} ἀρξαμένου ἐ. ἔ. ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ / τὸ ζωτικὸν τοῦτο ζήτημα, καὶ ἐνέκρινεν, ὅπως ὑποβάλῃ ὑπόμνημα / τῷ κ. Προέδρῳ, δ' οὐ

²⁰² ΠΕΣΘ 244-245.

ζητεῖται ἡ ἐξίσωσις τοῦ μισθοῦ πάντων ἡμῶν καὶ / δηλοῦται εὐλαβῶς μὲν ἀλλὰ καὶ σθεναρῶς, ὅτι ἐὰν ἄλλαι ἐπικρατὴ / σωσι παρὰ τῇ Κυβερνήσει σκέψεις ἐπὶ τοῦ ζωτικοῦ δι' ἡμᾶς τούτου / ζητήματος, δὲν θὰ παύσωμεν κηρύττοντες τὴν γενομένην ἡμῖν ἀ / δικίαν καὶ ἐνεργοῦνται παρὰ τε τῇ Κυβερνήσει καὶ τοῖς λοιποῖς ἀρμοδίοις μέχρις οὗ ληφθῶσιν ὑπ' ὅσιν τὰ δίκαια ἡμῶν.

Ταῦτα φέρων εἰς γνῶσιν ὑμῶν συνοδικῇ διαγνώμῃ πα / ρακαλῶ, ὅπως εἴτε διὰ κοινοῦ ὑπομνήματος εἴτε δι' ἐπιστολῶν ἢ / καὶ τηλεγραφημάτων, καθ' ὅσον τὸ ζήτημα ἐπείγει, ἐνισχύσητε / τὸ διάβημα ἡμῶν, διατελῶ κτλ.

[6]

Υπομνηστικό έγγραφο της Επισκοπικής Συνόδου Θεσσαλονίκης
προς τον

Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλο²⁰³

*Πρὸς τὸν Ἐξοχ. Πρόεδρον τῆς Ἐθν. Κυβερνήσεως Κύριον Ἐλευθ.
Βενιζέλον*

Κύριε Πρόεδρε

Ἡ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος Θεσσαλονίκης πληροφορηθεῖσα, ὅτι
ἀ / χρις ὥρας δὲν ἐκανονίσθη τὸ ζήτημα τῆς αὐξήσεως τοῦ πρὸς
τοὺς Ἀρχιερεῖς παρεχομένου ἐκ τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμεί-
ου ἐπιδόμα / τος, καὶ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις περὶ μὴ ἐξισώσεως
τοῦ ἐπιδόματος / τῶν Ἐπισκόπων πρὸς τὸ τῶν Μητροπολιτῶν,
ὡς ἐξητήσατο διὰ τοῦ / ὑπ' ἀριθ. 4604 καὶ ἡμερομ. 28 Φεβρουα-
ρίου ἐ. ἔ. ὑπομνήματος αὐ / τῆς, οὗτινος τὸ περιεχόμενον
ὁμοφώνως καὶ ἐκθύμως ὑπεστήριξαν / καὶ ἅπαντες οἱ Σε-
βασμ(ιώτατ)οι Ἐπίσκοποι τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Κρήτης /
ἀπευθύναντες πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τηλεγραφήματα,
ἀπε / φάσισεν ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς ἐκτάκτῳ συνεδρίᾳ νὰ
ὑποβάλῃ καὶ / διὰ τοῦ παρόντος ὑπομνηστικοῦ ἐγγράφου τὴν

²⁰³ ΠΕΣΘ 249.

περὶ ἐξιώσεως τοῦ / ἐπιδόματος παράκλησιν αὐτῆς. Εὐελπιστεῖ δέ, ἡ δικαία αὐτῆς πα / ράκλησις θὰ εἰσακουσθῇ, καὶ τὴν ἐλπίδα αὐτῆς ταύτην στηρίζει εἰς τὴν / ἀγαθὴν πρόθεσιν τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος περὶ ἐγκρίσεως, ὡς ἤκουσε, τῆς / νομοθετικῆς ἐργασίας, τῆς καταρτισθείσης ὑπὸ τῆς γνωστῆς Νομοπαρα / σκευαστικῆς Ἐπιτροπείας, ἣτις καθορίζει ἀκριβῶς τὴν ἐξίσωσιν τοῦ ἐπιδόματος, ὀρίζουσα δι' ἅπαντας ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἱεράρχας μηνιαῖον ἐπίδομα ἐπτακοσίων (ἀρ. 700) δραχμῶν.

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 14 Ἀπριλίου 1917

(ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τοῦ Παναγ. Μητροπολίτου καὶ τῶν Ἐπισκόπων).

[7]

Επιστολή του Θεσσαλονίκης Γενναδίου πρὸς το Οἰκουμενικὸ
Πατριαρχεῖο
περὶ ἀποζημίωσης του Πολυανῆς Φωτίου (5 Μαρ. 1923)²⁰⁴

Ἐν Θεσ/νίκῃ τῇ 5^ῃ Μαρτίου 1923

Παναγιώτατε,

Τοῦ Πανιερωτάτου Ἐπισκόπου Πολυανῆς κ. Φωτίου ὑπο / βαλόντος ἐν συνεδρίᾳ τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνόδου, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον / ἐκχωρῶν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας ἐπὶ τῶν / ἐπαρχιῶν τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὰς χώρας τὰς προσαρτηθείσας μετὰ / τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους εἰς τὸ Σερβικὸν κράτος ἐξησφάλισε διὰ συμβά / σεως χρηματικὴν ἀποζημίωσιν καὶ διὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς τῶν ἐν λόγῳ Ἐπισκο / πῶν καὶ αἰτησαμένου, ἵνα ἐν τοῖς τοιούτοις συμπεριληφθῇ καὶ οὗτος, ἅτε τῆς / μέχρι τότε ἑδρας τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτοῦ Δοϊράνης μετὰ πάντων τῶν / τῆς περιφερείας χωρίων ἐπιδικασθέντων εἰς τὴν Σερβίαν, ὡς ἐξάγεται / καὶ ἐκ τῆς δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ὑποβαλλομένης ἐκθέσεως τοῦ εἰρημένου Ἐπι

²⁰⁴ ΠΕΣΘ 279.

/σκόπου, ἡ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος ὁμοφώνως ἐνέκρινε ὡς εὐλόγον καὶ δικαίαν / τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ παρακαλεῖ νὰ ἐνεργηθῶσιν ἐπὶ ταύτης τὰ δέοντα / κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον πρόκειται, ὡς γνωστὸν, περὶ Ἀρχιερέως / πολυπαθοῦς καὶ μὴ ἱκανοποιουμένου ἐν τῷ ἀρτισυστάτῳ τμήματι τῆς Ἐπι / σκοπῆς αὐτοῦ, ὑφ' ἣν τοῦτο εὐρίσκεται ἀπὸ τοῦ 1913 καὶ ἐφεξῆς προσφυγικὴν / κατάστασιν.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ τῆς Ὑμετέρας Θ. Παναγιότητος
ταπεινὸς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφὸς
καὶ ὅλως πρόθυμος
(ὕπ.) † Ὁ Θεσσαλονίκης Γεννάδιος

[8]

Ἐκθεσις²⁰⁵ πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τὸν
Πρωθυπουργὸν κ. Γονατᾶν
καὶ τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Περιθάλψεως
περὶ τῶν προσφύγων ἱερέων ἔχουσα ἐπὶ λέξει ὧδε:

Ἀριθ. πρωτ. 581
Θεσ/νίκη τῇ 6^ῃ Μαρτίου 1923

Ἐν

Πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως κ. Πλαστήραν, τὸν
Πρωθυπουργὸν κ. Γονατᾶν καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καὶ Περιθάλψεως Ὑπουργοὺς

Εἰς Ἀθήνας

Ἡ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονί / κης
κατὰ τὴν προηγουμένην αὐτῆς περίοδον ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ π. ἔ.
καὶ / κατὰ τὴν παροῦσαν ἡσχολήθη καθηκόντως περὶ τοῦ
προσφυγικοῦ κλήρου / ὃν ἡ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, ἡ
ἐκκριζώσασα τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν / τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς
Ἀνατολ. Θράκης, περιήγαγεν εἰς οἰκτρὰν οἰκονομικὴν θέσιν /
ἐνεκα τῆς στέρησεως τῶν ἐνοριῶν αὐτοῦ. Καὶ καταβάλλεται μὲν
παρὰ πάντων / τῶν Ἀγίων Ἀρχιερέων τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς ἅς κα-

²⁰⁵ Ο.π., 279-280.

τέφυγον οὔτοι, πᾶσα ἡ δυνατὴ / [σ.280] φροντὶς καὶ μέριμνα περὶ τοποθετήσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἀτυχῶς ἱκανοὶ τούτων παρα / μένουσι διαθέσιμοι, τὸ μὲν διότι ἡ προσθήκη ὑπεραρίθμων ἱερέων προσκρούει / καὶ εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἐκκλησιῶν, δυσκολευομένων καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ν' ἀμοιβῶσιν ἐ / παρκῶς καὶ εἰς τὰ παράπονα τῶν προϋπαρχόντων ἐφημερίων, ὧν τὰ δικαιώματα / τὰ καὶ οὕτως ὅλως ἀνεπαρκῇ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, διὰ τῆς προσθήκης νέων / συναδέλφων σημαντικῶς ἐλαττοῦνται δεδομένου μάλιστα ὅτι εἰς τὰ πλεῖστα μέρη / τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Ταμεῖα δὲν καταβάλλουσι μισθόν, οἱ δὲ ἱερεῖς ἀποζῶσιν ἐκ μό / νων τῶν κανονικῶν αὐτῶν ἀποδοχῶν καὶ τυχηρῶν.

Τὴν τοιαύτην κατάστασιν τοῦ προσφυγικοῦ κλήρου καὶ / κατ' ἰδίαν καὶ κατ' ἀπόφασιν Συνοδικὴν ὑπεδείξαμεν ταῖς κατὰ τόπον ἀρμοδίαις / Ἀρχαῖς συστήσαντες τὸν καθορισμὸν μηνιαίου Κυβερνητικοῦ ἐπιδόματος, ἐφόσον / οἱ ἱερεῖς λόγῳ τοῦ ἀξιωματὸς των δὲν δύνανται νὰ μετέλθωσιν ἄλλο βιοποριστικὸν / ἐπάγγελμα. Ἀλλ' ἀτυχῶς οὐδεμία τοιαύτη ἐλήφθη πρόνοια ἐκτὸς τῆς χορηγίας ὑπὸ / τῆς Κυβερνήσεως ἐφάπαξ ἑκατονταδράχμιον ἐπιδόματος ἐπὶ ταῖς παρελθούσαις ἐορταῖς / τῶν Χριστουγέννων. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη ἀμεριμνησία ἐπεδείνωσε / καὶ ἐπιδεινοῖ τὴν θέσιν τῶν δυστυχῶν τούτων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου καὶ φόβος ὃ / πάρχει μὴ εὐρεθῶμεν πρὸ ἀπονενοημένων αὐτῶν κινημάτων ὡς θιγόντων καὶ / τὴν Πολιτείαν καὶ τὸ γόητρον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀποφαίνεται καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 4845 / καὶ ἀπὸ 28 Ἰανουαρίου ἐ. ἔ. ἐγκύκλιος τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργοῦ / πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα δύ / νανται νὰ προληφθῶσι μόνον διὰ τῆς προστασίας τῆς πολιτείας καὶ τοῦ καθορισμοῦ / μηνιαίου ἐπιδόματος οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν διαθεσίμων προσφύγων ἱερέων, ἀλλὰ / καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς μικρὰ χωρία καὶ νεοσυστάτους προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς / διωρισμένων τοιούτων, οἵαί εἰσιν ἐπὶ παραδείγματι καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἐν / τῇ Ἐπαρχίᾳ Κιλκίς (Πολυανῆς) διωρισμένοι ἱερεῖς, ὡς ἐγένετο καὶ ἄλλοτε, ἦτοι / κατὰ τὴν πρῶτην προσφυγοποίησιν τῆς Θράκης καὶ Μ. Ἀσίας κατὰ τὸ 1913 / μέχρι τοῦ 1920.

Τὰ ἀνωτέρω ὑποβάλλοντες τῇ Ὑμετέρα Ἐξοχότητι θεο / μὴν ποιούμεθα ἔκκλησιν εἰς τὰ εὐσεβόφρονα Αὐτῆς αἰσθήματα καὶ παρα / καλοῦμεν, ἵνα εὐαρεστηθῇ καὶ ἐνεργήσῃ ἀποτελεσματικῶς πρὸς ταχεῖαν καὶ / εὐνοϊκὴν λύσιν τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, οὗτινος ἡ σπουδαιότης καὶ σοβαρότης / δὲν διαφεύγει καὶ τὴν ὑμετέραν ὀξυδέρκειαν, ἀνθ' ὧν θὰ ἐπισπάσῃται τὴν / εὐγνωμοσύνην Κοινωνίας καὶ Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν μεθ' ὑπολήψεως καὶ διαπύρων πρὸς Θεὸν εὐχῶν.

Ὁ Πρόεδρος

(ὑπ.) † Ὁ Θεσσαλονίκης Γεννάδιος

Τὰ μέλη

(ὑπ.) † Ὁ Κίτρους Παρθένιος

« † Ὁ Καμπανίας Διόδωρος

« † Ὁ Πολυανῆς Φώτιος

« † Ὁ Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους Σωκράτης.

